

GOSPODIČNA MARY

Filip Kalan

1

Bila je, kakor so rekli v takratni govorici, dekle iz dobre družbe.

Oče da je upravni svetnik v Kreditni banki, tako so pripovedovali, velika zver da je med delničarji Jugokonserve; stroka: import-eksport. In član Rotary-kluba. Ugleden član: če že ne kar funkcionar v evropskem distriktu. Z drugo besedo: gospod s tekočim računom, s šopom prioritetnih papirjev, z deležem pri superdividendah. Res, da so krožile o gospodu svetniku tudi druge govorice. Med tistimi, ki so kupovali jugokonservne izdelke le na drobno: za veliko noč, za božič, za družinske izlete. Ti so vedeli povedati, da je začel generalni direktor Jugokonserve d. d. svojo pot še za avstrijskih časov. Med vojno da je bilo: bolj v zaledju kakor na fronti. S skromnimi pooblastili da je bil opremljen bodoči direktor in s skromnim kovčkom iz nepravlega usnja. Vendar s pravim optimizmom trgovskega potnika, ki ve, da mora uspeti. Z moko da je prekupčeval, tako so pripovedovali, in s podplati za cesarsko kraljevo vojsko, ki je vzela že čez štiri leta tako žalosten konec, brez optimizma, lačna in bosa.

In povojna leta:

Zelo spreten da je bil bodoči direktor že tisti čas, tako so pripovedovali. Hoteli so reči, tisti, ki so mu zavidali, da se je ob pravem času ujel za pravo prepričanje, takrat ob zlomu črno-žolte monarhije. Dovolj prijateljev da si je že pridobil med novimi oblastniki, da so ga po prevratu vabili na politične sprejeme, na gospodarske posvete, na organizacijske seje. Rotarijci da so kakor čez noč pozabili vojno preteklost novega gospoda svetnika: razglasili so ga za zglednega člana, ki da vselej ravna po pisanih in nepisanih pravilih svoje organizacije. Service about self! Ali kakor se to tako lepo sliši v govorici pridobitne gospode: da velja vzdrževati stanovsko moralo v javnem življenju, posredovati koristne zveze med pripadniki svobodnih poklicev, služiti kar se da lojalno stvari mednarodnega miru. Priljudnosti prizadevnega

člana so se ta priporočila prilegala kakor prirojene lastnosti. In tudi gospa, tako so pripovedovali, gospa da je bila kakor ustvarjena za gospoda generalnega: že od nekdaj da je bila privlačna in gladke govorice, reprezentativna gospa, vsestranska v družbi, na tekočem v javnih zadevah, nepogrešljiva na vseh prireditvah.

Tako so govorili po mestu.

Kadar so se vsevedneži naveličali gospoda in gospe, so se lotili hčere, edine hčere papana Kožuha — gospodične Mary:

O nji, o gospodični Mary, so vedeli povedati, da je že maturirala, junija, na liceju, in da je šla čez počitnice k staršem na Bled, v poletno vilo ob jezeru, v Zako nad tistim malim zalivom, kjer je razgled tako prijeten na otok in na hotele onstran jezera. In jeseni da je delala izpit na konservatoriju, na oddelku za klavir. Sprva da so jo spraševali snov iz srednje stopnje: Bach in kontrapunkt. Bile so preproste, zelo preproste oblike: prenos teme z glasa na glas, posnetek vodilne melodije v stranskih melodijah, spajanje sočasnih melodij v ubrano celoto. Ko so nad Bachom obupali, kakor je šla govoricca po hodnikih, so se lotili Mozarta. In nato da jim je gospodična zaigrala sonato iz leta 1788: Allegro in andante in allegretto. Za ta allegro: ta allegro v C-duru je bil vse premalo allegro, tako da so rekli profesorji, sama spretnost brez prave lahkotnosti, beg prstov čez klaviaturo in nekaj pedala, preveč, vse preveč pedala za pravi allegro. In andante: ta andante v C-duru da je bil presladak, tako so rekli, in brez občutka za ubrano simetrijo melodične iznajdbe. In tisti rondo v allegretto, ta pas de deux, ta ljubeznivi rokoko: naiven že, le da preveč otročji, to da so rekli gospodje in zmajevali z glavo. In naposled da so jo vprašali, gospodično, sebi in nji v tolažbo, kaj da zares zna, in nato da si je izbrala tisti Chopinov valček v Des-duru, ki je znan po legendi, da ga velja preigrati v eni sami minuti: opus štiriinšestdeset, številka ena.

Ta Chopin:

O njem gospodična Mary takrat še ni vedela veliko več kakor to, da tisti nesmisel o enominutni dirki za valček v Des-duru ne drži. To je že nekaj za dober začetek, za pravo igranje pa še ni dovolj. In tako je bilo tudi s Chopinom vse narobe. Vse je bilo še tako zelo vihravo, brez pravega posluha za mikavni perpetuum mobile v melodiji prvega stavka in v reprizi, brez prave zadržanosti v otožno igrivem triu, brez prave mere za filigranost virtuoznih pasaž. In nikakor: molto vivace. Tako nekako da je bilo: furioso e con forza. In vse premalo ljubeznivo v osrednjem delu: ne piano, ne dolce, ne sostenuto. In nikakor ne espressivo, kakor so si to želeli profesorji v sprejemni komisiji. Priznali so ji samo zadnje štiri takte: tisti bleščeči zaključek,

ki ga lahko vsak po svoje igra, a piacere, kakor pravijo v stroki, vendar z zmagovitim Des v zadnjem taktu. Takrat da so se prvič nasmehnil, profesorji v naslonjačih.

In tako so jo vzeli, gospodično Mary.

Z nasmeškom in s premislekom:

Sporazumeli so se, da ima temperament.

2

Tisto jesen sem jo zagledal v parku.

Pod večer je bilo, v oktobru, nebo prosojno, z mlačno modrino med belimi oblaki. Listje je padalo z dreves, šumelo pod koraki. Pota so se trla mladih ljudi: študenti so se vrnili s počitnic. Na pesku med jesenskimi nasadi je stala gruča zgovornih fantov. Bilo je pod tivolskim gradom, pred baročnimi stopnicami, tam, kjer lajajo v nebo štirje nemi psi iz bron: tisti dekorativni psi, ki jim kipar kdo ve zakaj jezika ni napravil. Med temi fanti Mary: vesela, razposajena, poskočna, naglih kretenj. Fantje so jo vznemirjeni ogledovali: dovtipkali so po študentovski navadi in se smejali. Vmes so zardevali. Nji je bila ta zmeda všeč: bila je živahno dekle, lepe rasti, gibka v bokih, vitka čez pas, v slokih nogah nemir osemnajstih let.

In njena obleka:

Preprosta, iz svetlo sive preje, športna, z žepi v pregibu krila, z rokavi do komolcev. Voljno se je prilegala ob život, ves njen obris je bil čist in lahak. To nista bila samo mladost in dober kroj: bile so dividende starega Kožuha, premije in kuponi, zakaj blago je bilo made in England, čista angleška volna. Kar kaj velja, to je lahko preprosto. Tako preprosto se je tudi zapenjala, ta dragocena preprostost iz čiste volne: od ozke, ohlapne razpore pri ovratniku je tekla vrsta okroglih gumbov po dolgem čez život do roba na krilu.

Še danes pomnim:

Bilo jih je natanko devetindvajset.

Spomini so tako osebna stvar:

Nekoč sem jih prešteval, tiste gube, v maju je bilo in zastori pred oknom so trepetali v pomladnem dihu in tako je bilo, kakor da zveni skozi prostor komaj slišno, piano e sostenuto, tisti otožno igrivi trio iz Chopinovega valčka v Des-duru, piano e dolce e sostenuto, takrat, ko je prišla Mary prvič k meni. Še danes hranim enega izmed njih, enega teh devetindvajset gumbov. Droban je in rdeč, s tenkim usnjem prevlečen. Ves je že obledel. Leta so vmes, dolga, nemirna leta,

z njimi je šla mladost. Takrat sem še študiral, sedel sem nad zadnjim programom, pomlad je bila, zlati dež je že odcvetel po vrtovih in španski bezeg se je že odprl, pripravljaj sem se za diplomski izpit na arhitekturi. Zdaj smo že vsi tako zelo odrasli. Pravijo, da so mi lasje osiveli. Pravzaprav je to rekla Mary, lani, ko sva se po dolgih letih srečala na koncertu: na njenem koncertu v Filharmonični dvorani.

Tisti večer v Tivoliju jih je prešteval drugi.

Te gumbce, mislim.

Vrtel se je v gruči pred dekletom, študent med študenti, mlad, be-dast in prikupen, šaril je z nogami po pesku kakor s plesnim korakom in se širokoustil. Meril je s kazalcem na tiste rdeče gumbce in ugibal v hudomušni prazni veri:

Bi, Mary, ali ne bi? Bi? Ali ne bi?

Ljudje, ki so hodili mimo, so se zabavali.

Mary se je smejala, na glas in iz srca.

Bila je v sredi vsega:

Os, os sveta, os vsega tega mladega sveta sredi te mile jeseni s šumečim listjem in s svetlim nebom med belimi oblaki, in lepo je, tako lepo je biti sredi vsega in dekleta so takrat vselej tako očarljiva, kadar jim igra ta smeh v očeh, v teh očeh, ki jim je svet na vse strani odprt, na vse strani med nebom in zemljo.

Tako natanko se vsega spominjam:

Kako sem stal na stopnicah pod tivolskim gradom, pod enim od tistih štirih bronastih psov, ki tako vneto v nebo lajajo brez jezika in brez glasu, in kako se mi je zdelo, da nikakor nisem tako sredi vsega kakor to mikavno dekle z rdečimi gumbi, in kako je silil tudi meni smeh na lica, Maryn smeh, ta smeh iz čiste radosti nad tem, kar nas obdaja, to nebo, to svetlo nebo nad nami in ta jesen, ta mila jesen s šumečim listjem in ves ta svet neskaljene mladosti, in tega se spominjam, kako nič, nič nisem vedel, kaj naj si rečem, ali na srečo ali na žalost: da me je opazila; in kako čudno je bilo, ko sva se srečala s pogledi, in kako nič, nič nisem mislil tisti trenutek in kako mi je bilo vendarle tako tesno okrog srca, kakor da ne stojim na pravem mestu sredi vse te jeseni, tu, pred tivolskim gradom pod bronastim psom, ki tako vneto v nebo laja brez jezika in brez glasu, in kako nemara ni prav, da sva se srečala s pogledi, Mary in jaz, in kako je vendarle prav in da ni drugega mesta na vsem širokem svetu kakor to, kjer sva se srečala.

Sva se za dolgo srečala s pogledi?

Tega ne vem: tega nikoli nisem vedel.

Samo to vem, da sem jo zmotil, zmotil v igri, gospodično Mary: to vem, da se je igre naveličala. To vem, da se je komaj opazno zasukala v bokih in se fantu izmaknila.

Bila je, tako se mi je zdelo, nagla in odsekana, še malone otroška kretnja, in vendar mislim, da se ne motim, ko se spominjam, da je bila to tudi gosposka kretnja, kretnja dekleta iz dobre družbe, ki mu ni prav, da vdira nadležen tujec v njen svet.

3

In vendar sva se znova srečala še tisto jesen, tako kakor se srečujejo študenti med seboj: na univerzi.

Bilo je že dobrih pet tednov po tistem večeru v Tivoliju. In vse, vse je bilo tako zelo drugače kakor takrat. Ne: Mary. Ne: gospodična Mary. Spomin ni ugasnil na to dekle. Na to živahno dekle: gibka v bokih, vitka čez pas, v slokih nogah nemir osemnajstih let. Vse drugo se je spremenilo. Tako kakor se za študenta vse spremeni iz jeseni v zimo: izdatki za prvega v mesecu in vzdušje na univerzi. Nikoli si nisem mislil, da jo bom srečal prav to sredo, na univerzi in pri predavanju: pri predavanju o renesančni umetnosti, v somraku med skioptičnimi slikami. Saj k predavanju nisem mislil iti. Včasih so predavanja študentom čisto odveč. Tisto leto je bilo tako že vsega preveč: nove uredbe, novi predpisi, nove takse. In še vse te zimske nadloge: obleka, soba, čevlji. Obleka: ta ni bila made in England. In soba: brlog, študentovski brlog v Rožni dolini, gašperček in mraz, razgled čez zanemarjeni vrt na progo, na železniško progo nad cesto, nad blatno cesto. In čevlji: študentovski, novih ni, stari vode ne drže. Pri tem vremenu: november, sneg in dež, brozga po cestah. Vse, vse je bilo tako zelo drugače kakor takrat v oktobru, v parku pod jesenskimi drevesi, z belimi oblaki na modrini večernega neba.

To vzdušje na univerzi: da me niso klicali na dekanat uradno in brez odloga, bi ne šel nikamor. Ostal bi doma v svojem brlogu in gospodinjo bi pregovoril, naj mi zakuri, iz prijaznosti in na kredit, mizo bi si primaknil h gašperčku, tisto mizo, ki ni miza, le risalna deska na dveh kozah, na majavih kozah, sedel bi za to desko in gledal skozi motne šipe v sneg, ki naletava v debelih kosmih. Tako pa sem moral na dekanat, prav to sredo, uradno in brez odloga. Na razgovor, tako je pisalo.

Razgovor: ta je bil tak, da mi je dekan nekaj pridigal zavoljo vsega tistega, kar smo počeli na univerzi te dni, te dni v novembru. Demonstracije in letaki. In da smo štrajk napovedali na tehniki, tri-

dnevni štrajk zoper novo uredbo iz Beograda. In da šolnine ne maramo. To da je stvar oblasti, šolnina in vsi ti predpisi, tako je rekel dekan. Nekdo jo mora plačati, to šolnino. Ali študent ali država. Država pravi, da je ne bo. In nasploh, tako je rekel dekan, da naj študenti študirajo, ne pa tako: parole in letaki, žvižganje in zmerjanje, vpitje in prepevanje, policaji in pendreki. Kam pa pridemo, je rekel dekan, nekaj mora biti discipline in akademskega dostojanstva. Saj nič ne rečem, drugače je bil zelo spodoben. Dekan, hočem reči. Niti besedice ni zinil o tem, da smo na trgu pred univerzo vpili: »Dol z režimom!« In prav nič ni omenil tega, da so me ujeli, takrat pri demonstracijah, in da sem se na policiji komaj izmazal in da so me z drugimi vred izpustili šele takrat, ko je prišel rektor intervenirat h komisarju. Vendar sva komaj izmešetarila, da mi dekan ni črtal zadnjega semestra. Bilo je zares zagatno: tik pred diplomom, dobrega pol leta pred zadnjimi izpiti, saj sem komaj pred štirinajstimi dnevi vložil prošnjo za absolutorij.

Absutorij gor ali dol, je rekel dekan, tako da so mu naročili na senatu.

Hotel sem nekaj reči: da pravzaprav nisem več študent in da pravzaprav samo na absolutorij čakam. Da sem, kakor se to že reče v univerzitetnem žargonu, samo še v izpitnem štadiju. Pa me je prekinil sredi stavka: če mislim, da je takšno vedenje akademskim predpisom primerno. In tako nisem rekel nič. Naposled se je dekan le vdal: z vzdihom in z nasmeškom.

Nasmešek me je strašno razjezil.

Primes očetovstva je bila v njem, spomin na lastna študentska leta, primēs razumevanja; bilo mi je, kakor da še nisem prav odrasel.

In sredi vse te pridige še ta november.

Sneg in dež, brozga po cestah.

Avtomobili so škropili blato na vse strani, ko sem stopil iz univerzitetne avle na Kongresni trg. In ti čevlji: študentski čevlji. Vse se je nabiralo v njih: november in dekanova pridiga in vsa ta politična megla okrog šolnine. Še sreča, da nisem na policiji zinil tiste neumnosti o absolutoriju, ki mi je ušla med razgovorom z dekanom. Tega, da nisem več pravi študent. Komisar me ne bi bil prekinil: pustil bi me lepo sedeti po vseh predpisih, brez kravate in brez pasu, brez trakov v čevljih, med tatovi in prostitutkami. Šlo je že čez enajsto, ko se mi je dekan nasmehnil. In tako sem stal na trgu pred univerzo in sem si rekel, da je prav vseeno, ali grem domov ali v kavarno na Kongresni trg ali na kosilo v Ljudsko kuhinjo ali v atelje na tehniko ali k predavanju doktorja Lovšina, v somrak med skioptične slike.

Vrnil sem se na univerzo, neodločen in pust, novembrsko zameglen, v somrak in renesanso.

Luč so v dvorani že ugasili in docent je že sedel za mizo. Pogledal je k vratom, ko sem vstopil: pogledal z odsotnim pogledom pravega predavatelja, ki zbira svoje misli in zamudnika niti ne vidi. Privijal je zeleni senčnik namizne luči in si z vajeno kretnjo uravnaval žepno uro pod luč zraven zapiskov. Sluga pri skioptikonu je vlagal prve diapozitive: vedel sem, da mora biti to tisti starček s črno čepico, ki trikrat na teden tako potrpežljivo popravlja stari projektor, da lahko spremlja akademsko učenost doktorja Vitala Lovšina. Videl ga nisem, tega dobrodušnega starčka s strogim obrazom, saj nisem razločeval ne obrazov ne klopi, vsaj sprva ne, ko me je slepil svetlobni pramen iz projektorja.

In te stopnice: stopnice te amfiteatralne predavalnice. Še danes čutim, kako se spotikam po njih, puščoben in zameglen: dekan, pridiga, november. Ženske po klopeh se vznemirjajo in me mirijo s polglasnim sikanjem. Še danes vem, kako je bilo: kako zdrknem v neko klop, na slepo srečo, ne da bi pogledal, kam, in kako sedita pred menoj dve nuni z velikimi plahutami, pravi sestri Vincencija Pavelskega, za nego bolnikov namenjeni in za vzgojo mladih deklet. Tako spodobni ždita pred menoj, spodobni in srednjeveški, zravnani v hrbtu in povešeni v ramah. Na platnu se prikazujejo prve slike. Bili so Michelangelovi mladeniči iz Sikstinske kapele: nagi, orjaški, nečloveški v pretirani telesnosti, mestnim gospodičnam v zabavo, nunam v pohujšanje, tisti nad rizaliti med deveterimi polji osrednjih fresk o stvarjenju sveta. In še tega se spominjam, kako me je sredi novembrske puščobe vznemiril duh kolonjske vode, blag, nevsiljiv, komaj zaznaven. Danes vem, kaj je bilo: prava eau de cologne, stara in znamenita 4711.

Vendar ni bilo samo to:

Bila je soseda.

Moja soseda:

Gospodična Mary.

4

In ta medigra:

Ta resnobna medigra s smešnim koncem.

K sosedu se je óbrnila, gospodična v poltemi, ko sem prisedel. K sosedu na drugi strani in pokazala name. Sosed se je nasmehnil, tako se mi je zdelo, in šepnil dekletu na uho:

Ga ne poznate? Ti so vsi takšni!

Kateri vsi, vpraša gospodična.

Tisti s tehnike, odvrne oni. Kocmur se piše, če me spomin ne vara. Peter Kocmur. Zadnjič so ga ujeli, takrat, ko so vsi tako vpili na trgu pred univerzo.

Nato sta utihnila.

Vse je kazalo, da sta se zbrala in prisluhnila gospodu za zelenim senčnikom. Tako torej: da smo vsi takšni! Kateri le? Tisti, ki se spotikamo čez stopnice v ta renesančni somrak? Ali tisti, ki nam novi predpisi niso všeč, da tako vpijemo pred univerzo? Je bil dekan že bolj spodoben: niti besede ni znil o tem, da so me ujeli. In ta november: čevlji, novih ni, stari vode ne drže. Kar taja se vse pod menoj. Prav treba mi je bilo, da sem prišel na predavanje. In ta zgledni akademizem gospoda predavatelja! Kaj le imajo dekleta s tem docentom? To je že res, da je znamenit: zeleni senčnik in dekorativna pleša in doktorati treh univerz. V tujih jezikih da tiska svoje razprave. Eksport: kulturni eksport. Angleško in tako. Lahko bi ga sprejeli k papanu Kožuhu, gospoda docenta, k papanu Kožuhu v Rotary-klub. Nune da so ga izšolale, tako pravijo, nune. In srajce da so mu šivale, same bele srajce iz svilenega popelina. In da vendar ni šel za farja, ta znameniti učenec Maxa Dvořaka, ki govori tako sintetično o idealizmu in o naturalizmu v umetnosti, da so vsi problemi naposled samo še akademsko zapleten klobčič oblik in stilov. Skratka: doktor Vital Lovšin. Docent in gentleman, zlikan, gladek, znamenit. In ta dva ga tako vneto poslušata: ta, ki je rekel, da smo vsi takšni, in gospodična med nama, gospodična s številko 4711.

Saj mu res ni kaj očitati, doktorju Lovšinu, kar se predavanja tiče. Tak, kakršen je: pravi kandidat za ordinariusa. Ko sem ga prvič poslušal, se mi je samo to pletlo po glavi: ordinarius. Po tistem predavanju sem šel na tehniko pogledat v leksikon, kaj to pomeni: ordinarius. Tam je pisalo, tega se še prav točno spominjam, da je to profesor z vsemi pravicami akademske suverenosti, ali kakor je pisalo: In der richtiger Ordnung befindlich. Poljudno povedano: tak, ki je čisto v redu. In Lovšin je v redu, čeprav še ni ordinarius. Nemara na srečo le ni čisto v redu. Na videz govori tako, kakor da živi od samih podatkov, vendar vemo vsi, ki ga poslušamo, da je v prizvoku te stroge akademičnosti vselej nekaj ironije. Tako je, kakor da ves čas pripoveduje nekaj drugega: ne te staromodne modrosti o renesančnem kontrapostu v figuralni kompoziciji. Zdi se nam, da pripoveduje nekaj zelo sodobnega, čeprav le med vrsticami. Nemara ga zato hodijo tako poslušati: že od nekdaj ga hodijo poslušati z vseh fakultet. Tudi s konservatorija. In vsi tisti, ki niso takšni kakor mi: tisti brez novembra v čevljih, ti ljudje iz dobre družbe. Tu pri Lovšinu so vselej ljudje iz

dobre družbe: takšni, ki jim je umetnost deveta briga. Gospe iz dobre družbe. In pisatelj iz dobre družbe: ti, ki veliko govore in nič ne pišejo. In nune: tiste, ki vzgajajo dekleta iz dobre družbe.

Ta somrak dobre družbe:

Snobi in firbci in zijala.

Mi teh nismo marali, mi drugi, tisti, ki smo vsi takšni.

In to se ve:

Imel sem tudi svojo soseda za zijalo.

Pisala si ni nič. Če bi bila navadna bruculja, bi si kaj zapisovala; trudila bi se, da vsaj nekaj ujame na papir, kakor tisti dve srednjeveški devici pred nami. Tako pa nič: sedi in posluša, posluša vneto in brez pridržkov, pohlepno požira glas predavatelja, ki opisuje v mojstrsko zaokroženih periodah nemirnega duha iz Florence. O kontrapostu govori, o telesnih pregibih pri renesančnih aktih, o ritmičnem ravnovesju med nasprotnimi pozicijami pri razgibanih figurah, o notranji razgibanosti Michelangelovih mladeničev, o idealističnem zanosu starega upornika. Z dolgo palico lahno drsi po mladeničih na platnu in se smehlja, akademsko in med vrsticami.

Sredi te razprave o kontrapostu reče moja soseda skoraj na glas:

Ah, tale Michelangelo!

Sedel sem ob nji, stara bajta z novembrom v čevljih: pogledal sem jo zviška, kar se da. Kaj takšni gospodični kontrapost! Kuponi in premije! Eau de cologne in superdividende! Hotel sem ji pokazati, tej gosposki trapi, kako na moč preziram mlade dame, ki se po nemarnem vnemajo za umetnost.

Snob in zijalo, sem hotel reči.

Življenje pa je okrogla stvar:

November me je zmotil, november s prvim nahodom. Tako, da sem kihnil. Kihnil prav ta trenutek, nerenesančno in naturalistično.

Soseda se je z vsem obrazom ozrla vame:

Bile so prave iskre v temi, te njene oči, žive in neugnane, polne deklinškega zasmeha.

Mary, sem hotel reči.

Pa nisem rekel nič.

5

Po predavanju je šla Mary mimo mene, kakor da me ni.

Na garderobnem hodniku pred amfiteatrom doktorja Lovšina je dišalo po mokrih galošah in po cigaretnih ogorkih. Linolejski tlak pod obešalniki je bil že ves izlizan in na starih radiatorjih se je spokojno pražil akademski prah, kakor da bi bil še iz tistih cesarsko kraljevih

časov, ko so se po tem poslopju še sprehajali ugledni gospodje s cilindri na negovanih plešah in s poliranimi palicami pod pazduho, se pomembno nasmihali drug drugemu in prav tako pomembno prebirali težave deželnih poslancev. V tem tesnem prostoru pred predavalnico smo bili študenti vselej zelo domači med seboj: ko so se tuji poslušalci porazgubili, smo vselej še stali tam in klepetali.

Mary si je tisti dan prav blizu mene obuvala škorenjčke. Jaz sem si tačas prižigal cigareto. Bila sva že skoraj sama na hodniku, ko si je Mary nataknila kučmo: bila je mehka čepica iz črnega astrahana. Stal sem tik za gospodično in gledal, kako mežika v zrealce in si rdeči ustnice. Niti za trenutek se ni izdala, da ve, kako stojim za njo in kako jo gledam. To me je vznemirilo. Naposled sva si bila le za pol drugo uro sosedu v zatemnjeni predavalnici: vsaj ozrla bi se bila lahko! Pa se ni. Ugasil sem cigareto in pomagal dekletu v plašč. Ne bom ga pozabil: lahak in topel plašč iz temnozelenega sukna, s širokim ovratnikom in širokimi manšetami iz astrahana, na pas krojen in tesno na štiri gumbe zapet, tako izoblikovan, da je poudaril Mary takšno, kakršna je bila, živahna, gibka v bokih, v slokih nogah nemir osemnajstih let.

Nisem še umaknil rok z njenih ram, ko me je napadla:

Nesramni ste, da veste, in nič drugega.

To je dejala v eni sapi in s prezirom.

Saj ste vi tisti Kocmur? Nekaj se govori o vas. Pri demonstracijah ste se dali ujeti. Sam rektor je moral po vas v keho.

To se ve, da ji nisem ostal prav nič dolžan:

Kaj pa Bach? In Mozarta ste igrali pri sprejemu na konservatoriju. In Chopina. Tisti valček v Des-duru. Pa je bilo zanič, tako so rekli. Vse zanič: razen zadnjega Des-a.

Stala sva si tako blizu, da sva se skoraj dotikala. V tistih njenih očeh so bili vse hudiči. Za vse na svetu se ne bi bila vdala. Najrajši bi jo bil prijel okrog pasu in jo poljubil.

Tako sva šla skupaj po stopnicah.

Vse je kazalo, da si imava še marsikaj povedati, pa nisva rekla nič. Vsaj jaz nisem zinil nobene. V avli sva postala pred razglasno desko za študentsko pošto. Stopil sem k vratarju: pismo je bilo zame. Mati mi je pisala: Z denarjem da ni nič, penzijo da so ji nakazali, postranskega zaslužka ni bilo, bolna da je bila, vse mesto ima gripo, zima se je začela in da naj pridno študiram, tako je pisala, vse drugo pa naj pustim pri miru, dekleta in vse tiste študentske neumnosti, za božič pa da naj pridem domov, pozdravi in poljubi, mama. In nenadoma je bilo vse skupaj tako, kakor da je samo še november: mraz in gašper-

ček, sneg na progi in blato na cesti, naturalizem, nahod in kihanje. Malo da nisem pozabil na Mary: 4711, škorenjčki, astrahan. In vendar: ko se vrnem iz vratarske lože, je Mary še zmerom tam. Čakala je sredi avle, čakala brez vsakršne zadrege, smehljala se je, z jamicami v licih.

Srce mi je zajela okrogla zmeda.

In da bi jo prikril, to zmedo, sem jo ubral po študentovsko, brez določnega namena, kar tako, v dobrodušno ošabni govorici stare bajte:

Poslušaj, deklica, če ti je prav, stopiva v Rio. Na obložene kruhke. Ali na slivovko ali na kar koli. Pa bova kakšno razdrla. O kontrapunktu ali o kontrapostu, kakor ti bo prav. Ali o tem znamenitem Lovšinu. Kar že koli. Ali ne?

Rio: to je bil takrat še majhen lokal brez vrta in plesišča in restorana, zakotna točilnica sredi mesta, skromen posnetek laškega bara ali pariškega bistroja, ki zanj še danes nihče ne ve, zakaj so mu dali tako eksotično ime; takrat so hodili tja malone samo študentje na klepet.

Mary se je uprla, kar se da:

Da veste, vi Kocmur, je rekla, da nisem nobena deklica in da prav nobene ne bova razdrla. Doktorja Lovšina pa lepo pri miru pustite! To je gospod! Razprave piše v tujih jezikih! Zadnjič je bil pri nas na čaju in angleško govori, kakor se vam še sanja ne. Nasploh je pa pol-dan. Ne slišite, da zvoni? Čez pol ure imam kosilo. Na tiste kruhke pojdite kar sami! Tako, zdaj veste vse, dragi Kocmur!

Reci mi Peter, ji odvrnem.

Tikala se ne bova, reče Mary, ne da bi se zmedla. Ni prav nobene razloga za takšno reč. Pa drugič!

In z enim samim obratom se zasuče na peti, gibka v bokih, v slokih nogah nemir osemnajstih let, gre proti izhodu, se pred vetrnikom še enkrat ozre in me ošvrkne:

Vsaj vrata bi mi lahko odprli, saj vidite, da imam dežnik, vi Michelangelo!

6

Štopil sem za dekletom v novembrski dan.

Sneg in dež. Mary mi ni privoščila pogleda. Stopicala je skozi nevsučno brozgo vesela in nebrizna, poskočna, varna v škorenjčkih. Skakala sva čez luže s snega na sneg, se umikala vozilom, ki so škropila blato na vse strani. Molče sva prečila trg pred univerzo. Takrat so bili v Zvezdi še kostanji, otožni starčki iz davno ugaslih dni, častitljivi in smešni v betežnosti: takšni kakor tisti gospodje s cilindri, ki so se nekoč kot deželni poslanci tako pomembno sprehajali po hodnikih današnje univerze. Veje so se jim povešale od mokrega snega, tem biv-

šim kostanjem iz cesarskih časov, črne in kakor okleščene. Pod njimi so čemeli vrabci na kupčkih umazanega snega, prezeblji in naježeni, brskali so za drobtinami.

Na vogalu pred promenado sem postal.

Bila sva pred Kazino in mislil sem, da se Mary poslovi, pod kostanji, pred tistim koncertnim paviljonom, kjer poleti ob nedeljah igra vojaška godba optimistično in zanosno Meyerbeera in Puccinija in Verdija in vse tiste spodbudne koračnice od Urala do Triglava. Mary se ni poslovila. Obstala je pred menoj, z nasmeškom in z jamicami v licih, premerila me je od nog do glave, kakor da me je šele ta trenutek zagledala.

Zakaj ste si le tako smešno zavihali ovratnik, reče Mary. In niti dežnika nimate s seboj! In tale klobuk! Kje ste le tega sneli? Da se ga bog usmili, ves moker je in pomečkan.

In da Mary ni imela jamic v licih, bi se bil prav gotovo spomnil, da prihajam na univerzo iz Rožne doline: mraz in gašperček, deska na majavih kozah, horizontala pred oknom, proga nad blatno cesto, november, dekanova pridiga, materino pismo. Tako pa jamice in te oči, ki jim je svet na vse strani odprt, na vse strani med nebom in zemljo.

Dala mi je dežnik, da je imela roke proste:

S spretno kretnjo mi je uravnala ovratnik na suknji in odkrila me je in skrbno stresla sneg s klobuka in gubo na klobuku je prenaradila in krajce drugače zavihala in tudi šal ji ni bil všeč in ga je snela in ga znova zavozlala in naposled je stopila za korak nazaj in si ogledala svoje delo.

Zasmejala sva se.

Prijel sem Mary pod roko in zavila sva razposajena okrog vogala, pod njenim dežnikom in mimo ljudi, ki so se s svojimi dežniki zadevali v naju, in v Riu sva sedla za prvo mizo pri vhodu in sva naročila obloženih kruhkov. Pa ni bilo dovolj. Pojedla sva še vsak svojo hrenovko. Nato je Mary vstala in prinesla z bifeja še krožnik s tortami. Saj ne, da bi bila tako lačna: naročala sva kar tako, iz zadrege in iz objestnosti, kakor da sva odkrila imenitno igro. Že davno je odzvonilo in tudi tiste pol ure do kosila pri Kožuhovih je že minilo. Sprva nisva skoraj nič govorila, samo smejala sva se in se spogledovala. Vmes sva naročila še kuhanega vina. Mary je rekla, da pije kuhano vino. Tudi cigareto je vzela. Pazljivo si jo je tiščala k ustnicam in nezaupno škilila na goreči konec.

Le, Mary, jo bodrim, le s korajžo!

Bila je nekadilka: že prvi dim jo je zdražil na kašelj.

In spet sva se smejala za prazen nič.

Iz vročih kozarcev pred nama je dišalo po cimetu in po sladkorju in steklenica s prevretim vinom je bila zavita v snažen bel prtič in ob tem prtiču sva si grela premrle prste in tako so se nehote srečale najine roke.

V dobri uri sva si povedala vse.

Vse:

To je bila ena sama vesela zmeda z jesenskim listjem in z bronastimi psi, ki tako vneto v nebo lajajo, brez jezika in brez glasu, in demonstracije so bile vmes, na trgu pred univerzo, parole in letaki in dekanova pridiga, kako vse to ni akademskim predpisom primerno, absolutorij gor in dol, in nuni pri Lovšinu v predavalnici, nuni s poškrbljenimi plahutami, spodobni in srednjeveški, povešeni v ramah in stara, znamenita 4711 in kontrapost, ne, kontrapunkt, zakaj vmes je bilo nekaj Mozarta, allegro in andante in allegretto, ne, tudi kontrapost, zakaj bilo je tudi nekaj Michelangela, stvarjenje sveta in mladeniči nad rizaliti in ironični akademizem doktorja Lovšina in vse to, kar se pri njem dogaja med vrsticami in Chopin, Frédéric Chopin, veliko več Chopina kakor vsega drugega, valček, valček v Des-duru in tisti otožno igrivi trio med uvodom in reprizo, vivace, ne, molto vivace in vendar že sostenuto, piano e dolce e sostenuto in to, kako je lepo, če dekleta še ne znajo prav kaditi, absolutorij gor in dol, in če igra dekletom ta smeh v očeh, v teh očeh, ki jim je svet na vse strani odprt, na vse strani med nebom in zemljo, in tisti zmagoviti Des na zaključku valčka in to, da nikoli in nikjer in za nobeno ceno ne bom pozabil rdečih gumbov na sivi obleki v jesenskem parku.

Ti norec ti, je rekla Mary.

Zamišljeno se je zagledala skozi motne šipe v ljudi, ki so hodili mimo lokala, z dežniki in z galošami in z zavihanimi ovratniki na zimskih suknjah.

Za drugo soboto me je povabila na čaj.

7

Teh deset dni, teh dolgih deset dni od srede do druge sobote:

Neskončnost, nepremerljiva neskončnost nepriznanega pričakovanja.

Ti norec ti, bi rekla Mary.

In prav bi imela, čeprav ni vedela, da ta norec, Peter Kocmur po civilnem registru in stara bajta po študentovskem stažu, ves ta čas ni šel v atelje na tehniki in da je doma ostal in pregovoril gospodinjo, da mu je zakurila, iz prijaznosti in na kredit, in da je vse te dni na

postelji poležaval s knjigo v roki, ne da bi bral, in da so se mu misli kakor začarane vračale v minulo jesen in da je bila ta jesen vsa svetla od dekliških oči, od teh oči, ki jim je svet na vse strani odprt. Tako je ležal in gledal skozi okno in ni videl, kako se skozi okenski križ komaj še razločujejo obrisi predmestnih hiš in kako se za zastorom snežnega meteža razblinja v belo meglo dolga horizontala železniške proge nad cesto, zakaj po nasipu je orala lokomotiva s snežnim plugom in zastirala razgled s širokim curkom snežnih kosmičev iz centrifuge na plugu, razgled po koničastih strehah delavske kolonije v globeli na oni strani proge; ni videl, kako je polico pred oknom zadelal sneg že malone do sredine zameglenih šip.

Ti norec ti, bi rekla Mary.

Takrat v sredo sem jo spremil po mestu, gospodično Mary, skozi dež in sneg, in rekla sva si, da imava isto pot, ona domov na Mirje, jaz v atelje na tehniki, in poslovala sva se v bližini fakultetnega poslopja, pod nizkim obokom na prehodu skozi Rimski zid, in ob slovesu mi je Mary povedala telefonsko številko in mi krepko stisnila roko in jo dolgo obdržala v svoji in ne vem, zakaj me je to tako zmedlo, da me je minila vsaka misel na atelje in da sem vedel, vedel še tisti trenutek, da bom doma ostal in premišljeval o tem, kar se je godilo z menoj na vseh teh postajah od bronastih psov pod tivolskim gradom do tega nizkega oboka v Rimskem zidu; in vmes je Mary rekla, naj številke ne pozabim, telefonske številke, in ne sobote, te sobote s čajem pri Kožuhovih na Mirju, in nato je Mary stopila skozi obok v starem obzidju, s škorenjčki in s čepico iz astrahana; zamišljeno je krenila proti vogalu, mimo zasneženih klopi ob zamikih v zidu, pod visokimi topoli, tam, kjer posedajo poleti v šoparnih nočeh zaljubljeni pari, in na vogalu je za trenutek postala in se ozrla, vivace, ne, molto vivace, z jamicami v licih, in mi nalahno, čisto nalahno, piano e sostenuto, pomahala v slovo.

Ti norec ti, bi rekla Mary.

Prav vse je zametlo, signalne naprave na progi in brzojavne žice ob nji in zapornice ob prehodu in tisto pritlikavo barako pod prehodom, ki v nji revmatični invalid s soške fronte že vsa ta leta prodaja tobak in vžigalice in znamke in obledele razglednice, na katerih zajetne dame v kocketno zadržanem modreu vznemirljivo objemajo mlade gospode z napudranimi lici, in sredi vse te zasnežene predmestnosti mi je bilo nerodno ob Marynem povabilu, ob tem povabilu na Mirje, kjer stanujejo ljudje v vilah s parketiranimi sobami, nerodno, kakor je nerodno siromašnim ljudem, kadar morajo razkrivati svoje razprtije z življenjem, te razprtije med željami in resničnostjo, ki so se vračale

v ta moj študentovski brlog vseh teh deset dni, teh deset dni od srede do druge sobote, vračale, dokler se nisem zavedel, da je življenje nemara le drugačno, kakor mi ga prikazuje varljiva prizma mladih želja, zakaj ta prizma ponareja resničnost tako, kakor da sta stala pod obokom Rimskega zidu dva študenta, radoživa in neugnana, enako-pravna v norčijah, v resnici pa je bilo tako, da sta se tam poslavljala dva, ki se še nista spoznala in se nemara ne bosta nikoli do kraja spoznala: Peter Kocmur, demonstrant s Kongresnega trga, in Mary, zakonita hči svetnika Kožuha, gospodična Mary.

Ti norec ti, bi rekla Mary.

Ne, v atelje nisem šel, ne v sredo in ne vseh deset dni od srede do druge sobote; zametlo me je tako zelo, da sem se komaj kdaj pa kdaj odpravil h kosilu na drugi konec mesta, pod Grad, v Ljudsko kuhinjo; res, da nisem pozabil telefonske številke, vendar je nisem poklical, gospodične Mary, zakaj zdelo se mi je, da Mary ni več Mary, živahna in naglih kretenj, gibka v bokih, vitka čez pas, v slokih nogah nemir osemnajstih let, da ni več Mary, le še gospodična Mary, kuponi in premije, superdividende, made in England; in vendar je doma, v tem meglenem vzdušju z zasneženo horizontalo železniške proge, pred koničastimi strehami delavske kolonije, začelo vse znova, vse to zmedeno obnavljanje drobnih spominov, in sredi teh spominov sem kakor izgubljen listal po stari knjigi, ki sem jo nekoč, prva leta na univerzi, prebiral tako pogosto, da sem jo vzljubil, čeprav se nisem nikoli ravnal po nji, po življenjski modrosti, ki jo Schopenhauer tako ljubeznivo opisuje v Aforizmih, vendar se mi je vse te dni med sredo in drugo soboto vračalo v spomin tisto mesto, kjer pripoveduje pisec o mladosti in o tem, kako se je v tistih letih vselej razveselil, kadar je pozvonilo pri vratih, zakaj mislil je, da je prišlo — prišlo, prišlo, prišlo vse tisto, kar je pričakoval.

Ti norec ti, bi rekla Mary.

8

Sobota:

Zunaj po cestah še zmerom neznosno. November, meglen, zasnežen november, ljubljanski november. Ljudje se zadevajo z dežniki. Sneg, moker in težak. H Kožuhovim na Mirju sem prišel prezgodaj: neskončnost desetih dni, nepremerljiva neskončnost nepriznanega pričakovanja. Zaprem dežnik in pozvonim. Nihče se ne oglasi. Čez nekaj časa spet odprem dežnik in spet pozvonim. In tako zvonim dolgo in potrpežljivo. Nato ženski koraki: živahni klopot visokih pet po stopnicah.

Gospa Kožuhova:

Zajetna in ugledna gospa, čedna in negovana, zavita v spalni plašč. Svila, svetlomodra svila, vatirana svila, na romboide prešita. In copatki, svilene šlapice prav takšne barve, z visokimi petami in s čopkom. Dividende papana Kožuha: rutina in samozavest, družabna rutina in ženska samozavest. Gospa se smehlja: smehlja se tako, da si jo moram vso ogledati. Njen glas je zdrav in krepak, glas ženske, ki rada govori.

Oprostite, reče gospa, saj vidite, tile posli! Mickaaa! Grozno, ti ljudje! Vi ste pa prišli k naši Mary. A tako, arhitekt. Kako? Kocmur ste rekli, me veseli. Peter Kocmur. Mary pa še ni, uro ima, klavir ali teorijo, pa se še ni vrnila. Samo trenutek, prosim! Mickaaa! Kje pa ste, za božjo voljo? Peljite gospoda v salon!

In čez trenutek sem sam:

Gospa še govori, vendar je ni več. Zašla je v labirint te čudne hiše in govori s služkinjo, ki je tudi od nikoder ni. Tako stojim v prednji sobi, zasnežen, začuden, prezgoden: pokora, prava pokora sentimentalna. Neskončnost nepriznanega pričakovanja. In dežnik mi je v napoto. Saj nič ne rečem, spodoben je in malone nov: posodil mi ga je sin gospodinje v Rožni dolini, da ne bi Mary rekla, da nimam dežnika. Tak je, da nič ne pušča, samo moker je in na parketu se nabira luža. In garderobe ne morem odkriti. Prav gotovo, da mora ta garderoba nekje biti, nekje za temi ali onimi vrati v prednji sobi. Tu pa je samo ogledalo, ogledalo v zlatem okvirju in dva svečnika ob njem, dva baročna svečnika z minjonkami in s ščitnikom iz pergamenta. In pred ogledalom mizica, drobna in krhka mizica s stekleno vazo, ob mizici naslonjač. In tako se slečem, vržem plašč čez naslonjač, dežnik pa nesem ven, v vetrnik med vhodnimi vrati.

Salon:

Kožuhovi mu pravijo Rdeči salon. Tako mi je rekla Mary. Nemara zato, ker imajo stoli rdečo prevleko, pompejansko rdečo prevleko iz takšnega blaga, kakršni so gobelini. Tudi tako mu pravijo: Stari salon. Nemara zavoljo stila: vse kaže, da je mizar ves mobiljar dovolj spretno posnel po starih vzorcih. Nekakšen rokoko, tako bi dejal. Natanko tega še ne vem, saj še nimam izpita pri doktorju Lovšinu. In tako se mi zdi, da je ta salon nekakšen priljudni približek med tistima različicama, ki je o njiju zapisano v priročnikih, da sta Louis Seize in Empire: mahagonij s pozlačenim okovjem, Ludvik z rahlim nadihom klasicizma, bolj meščanski kakor fevdalen. Nemara so salon krstili za starega zavoljo ure nad klavirjem: pozlačena ura na nihalo, s soncem na nihalu in s številčnico iz belega porcelana. Biedermeier, ta zares Biedermeier. In prav zdaj bije: skoraj pol ure prej, kakor sva se

z Mary dogovorila za čaj. Kakor za očitek: neskončnost in pričakovanje. Tenko bije in na struno bije, udarec je diskretno kovinski kakor udarec kladivca na strune pri špinetu. Klavir pod uro, ta ni špinet. Nov je in črn in poliran, kakor se spodobi, le znamka je nenavadna za naše kraje, zakaj tu smo vajeni dunajskih klavirjev, ta pa je Steinway and Sons, New York and Hamburg, vsekakor ugledna pridobitev papana Kožuha.

Papa Kožuh:

Tudi papa Kožuh je v domačem jopiču: črno sukno s temnordečim deftinom na ovratniku in na manšetah. Vse na papanu Kožuhu je dekorativno in dobrodušno: namerno dobrodušno in nenamerno dekorativno. Vse kaže, da je spal v kabinetu za salonom in da ga je zbudilo zvonjenje, treskanje z vrati, razpravljanje z nevidno služkinjo. Spogledava se in papa Kožuh mi prihaja nasproti. Premika se med slokimi stoli kakor ladja med otoki, solidna, trebušna trgovska ladja z dimnikom na krovu. Papa Kožuh kadi zmerom samo cigare. Cigarete: to so bohema in nesolidnost, rumeni prsti, nervoza in čir na želodcu. In tako jih kadi papa Kožuh že zavoljo ugleda, te svoje cigare; in kadi jih z užitkom človeka, ki ima dobro prebavo. Sprijazniva se takoj, ko se seznaniva. Jaz mu pravim »gospod svetnik« in hvalim dim, ki se širi okrog njega, on pa mi pravi »mladi mož« in me treplja po rami.

Arhitekt? Tako! Vsaj eden, ki se na kaj razume! Ste že videli te naslonjače? Ženske so rekle, da jih moramo kupiti. Že zavoljo stila, tako so rekle. Res, da doktor Lovšin pravi, da ni pravi, ta stil, da so pa sicer v redu, ti naslonjači, svojega denarja vredni, kakor pravimo pri nas v poslovnem svetu.

Rokoko, pripomnim prijazno.

Tako nekako, rokoko, tako so rekli, mi pritrди papa Kožuh. Mislite, da je to zares kaj vredno? Prevleka je nova, to se vidi.

Nato zgrabi papa Kožuh prvi stol v bližini in ga s krepko roko porine predme. Iz vljudnosti potipam prevleko, tako z enim prstom, s kazalcem, in naredim strokovnjaški obraz. Saj ni da bi govoril; doktor Lovšin to vsekakor bolje ve. Trije doktorati in angleško govori, kakor se nam še sanja ne. Bo že on povedal, ali je to Ludvik ali Napoleon. In na srečo vse tako kaže, da papanu Kožuhu zadošča ta moj pantomimični molk. Tačas, ko se jaz tako učinkovito ukvarjam s prevleko na stolu, stika papa Kožuh po stekleni omarici v kotu. Naposled privleče na dan dva kozarca in steklenico. Kozarca sta lepa, velika in trebušasta, gladko brušena, z drobnimi medaljončki na oblini. Steklenica ima na etiketi tri zlate zvezde. Ta rokoko: stavim, da je ponarejen, čeprav še nimam izpita pri Lovšinu. Domiselno in solidno ponarejen,

za ljudi s superdividendami. Konjak pa ni ponarejen: okusen je in zlato rjave barve in kalorična vrednost je zaznavna.

Tako sedeva vsak v svoj pozlačenj mahagonij in že po prvem požirku sva drug drugemu zelo všeč.

In da bi kaj rekel, rečem:

Prijeten stol!

In papa Kožuh se zasmije:

Prijeten stol!

In tako sva prijatelja:

Po nepisanih zakonih družabne strpnosti in s tremi zvezdami v želodcu.

9

Vendar nimava prave sreče s to manifestacijo neobvezne družabnosti, zakaj že čez trenutek jo morava prekiniti. Pozvonilo je, zelo zelo zelo pozvonilo. Zvonec se trese, trese, trese v neenakomernih presledkih: vivace, ne, molto vivace.

Mary je prišla:

V tistem svojem plašču je prišla, v zelenem plašču na štiri gumbe, z astrahanom okrog vratu, s čepico na kostanjevih kodrih, s snežinkami na kodrih, z jamicami v licih. Ne morem se je nagledati: neskončnost nepriznanega pričakovanja. In pod roko ima zvezke z notami: Saint-Saëns, Chopin, Rubinstein, Bach, ves program za prvi letnik na konservatoriju. Za njo sta dva gospoda, dva mlada gospoda, semplice e sostenuto. Mary ju predstavi: Iks Ipsilon, Ipsilon Iks, konservatorij, moja kolega, Iks violina, Ipsilon čelo. Mladeniča sta kakor se spodobi. Iz dobre družine sta, o tem ni dvoma, saj se klanjata zelo spretno vsem skupaj, prav vsem, gospodični Mary, ki ju predstavlja; papanu Kožuhu, ki se jima priljudno nasmiha; meni, neznanemu arhitektu, ki se jima skuša nasmihati prav tako priljudno kakor papa Kožuh. In preden se zavem, da bi ji moral reči nekaj prijaznega, gospodični Mary, ne, Mary z jamicami v licih, je že ni več, te dekliške uverture v Des-duru, zakaj šla je, kakor je prišla, vivace, ne, molto vivace, gibka v bokih, vitka čez pas, v slokih nogah nemir osemnajstih let.

In že se sproži živahni kožuhovski diredaj:

Gospa pride od nekod in spet odide, ko sta ji konservatorista poljubila roko. Zdaj ni več v halji iz svetlomodre svile, v tisti iz vatirane, na romboide prešite svile; preoblekla se je v globoko izrezano obleko, njen dekolté je ugleden in rahlo rožnat, s težko zlato ogrlico nad jamico. Obraz žari gospe od pudra in šminke, od zdravja in dostojanstva. Njen glas je zvočen in krepak, glas ženske, ki rada govori. Mary je

šla, pozabila zapreti vrata za seboj, stekla po stopnicah. Čez trenutek zaslišimo iz kopalnice v prvem nadstropju curek vode. Curek teče, teče, teče: pravi slap. Sredi šumenja se prikaže dotlej nevidna služkinja: klanja se vsem po vrsti in nato spet odide. Za njo izgine še papa Kožuh in zavpije nekje za vrati: Moje cigare! Kje so moje cigare? Tako se vrata odpirajo in zapirajo, v salonu je temačno, nihče še ni prižgal luči, za ozkimi in visokimi okni pada sneg, moker in težak.

Tri zvezde v želodecu:

Pogovarjam se zelo na glas s konservatoristoma in vselej zamenjam prvega z drugim, saj nikoli ne vem zares zanesljivo, kateri je violina in kateri je čelo, zakaj oba se pogovarjata o Ševčiku in o Paganiniju in o Casalsu, vendar ju nikakor ne razlikujem, čeprav govori gospod Iks več o Paganiniju in gospod Ipsilon več o Casalsu, tako da se mi že zdi, da se gospod Iks z violino ukvarja, gospod Ipsilon pa s čelom, bojim se pa ves čas, da je to nemara le pomota, zakaj oba hkrati govorita o Ševčiku in tako nikakor ne morem uganiti, ali je to en Ševčik ali sta to dva Ševčika, saj posnemam iz vsega tega ševčikovanja komaj toliko, da gre enkrat za violino, drugič za čelo, in tako se vsi trije v vesoljnem ropotu prav nič ne razumemo, čeprav se drug drugemu nasmihamo ljubeznivo kar se da, da bi pokazali, kako smo si naklonjeni. Naposled se nam pridruži še doktor Lovšin, gladek in svetovljanski in veliko ljubeznivejši kakor mi vsi skupaj, le da s prizvokom blagorodne ironije, zakaj naposled je vendarle prišel še on, znameniti solist tega zbora, doktorati treh univerz, razprave v tujih jezikih, prišel in poljubil gospe Kožuhovi roko tako pomembno, da bi človek res lahko nasedel govoricam, ki tako vztrajno krožijo po mestu: da je znameniti učenec Maxa Dvořaka ljubimec gospe Kožuhove.

In tako vse kaže, da smo samo še njega čakali, docenta in gentlemana, zakaj kakor na neslišno znamenje se začno vračati Kožuhovi z vseh strani, podjetni, neugnani, pripravljeni na vse:

Papa Kožuh je našel svoje cigare in povabil doktorja Lovšina na tri zvezde; zdaj se pogovarjata o prebavi tako rotarijsko priljudno, kakor da govorita angleško, ne, tako, kakor se nam drugim še sanja ne. Gospa z dekoltejem je odprla in zaprla nešteto vrat, pregledala mizo, ki jo je služkinja pogrnila. Opravičila se je, da ves ta čas luči še niso bile prižgane, saj vidite, tile posli, nato je prižgala lestenec nad mizo, veliki lestenec z obeski iz brušenega stekla, in obšla še enkrat vse navzoče. Zdaj se samo še očarljivo smehlja: rutina in samozavest, družabna rutina in ženska samozavest. Eden od konservatoristov, ne vem, ali Casals ali Paganini, ji pravkar razlaga, da je zares nenavadna, ta lesketajoča se svila njene obleke, in da je nasploh takšna, gospa

z dekoltejem, je hotel reči, kakor da je Mary njena sestra. Mary se je tačas umila, počesala, preoblekla, vrnila, vivace, ne, molto vivace, vsa v zelenem taftu, v spreminjastem taftu, ki v gubah na rdeče vleče, na pompejansko rdeče. Ta pompejanska primes je v vsem salonu pri Kožuhovih, v prevleki slokih naslonjačev in v blesku Marynih kostanjevih las. In da bi mi, gostje v Rdečem salonu, navzlic poklonom gospoda Iksa in gospoda Ipsilon vendarle razločevali ugledno mater od živahne hčere, nosi gospodična Mary drugačno ogrlico kakor gospa z rožnatim dekoltejem: srebrno, tenko srebrno ogrlico z velikim ametistom.

In tako vsi razsipamo svoje nasmeške:

Mary jamice v licih in papa Kožuh priljudnost in gospa ugled in doktor Lovšin svetovljanstvo in gospoda Iks in Ipsilon dobro vzgojo in jaz zadrego; in da ni treh zvezd v želodcu, bi bila ta zadrega tako velika, da bi jo komaj nosil čez ves ta gladko položeni parket, zakaj pod njo, pod to zadrego z nasmeškom, je prava neskončnost minulih desetih dni, neskončnost nepriznanega pričakovanja; in pri vsem tem ne vem, kaj naj si rečem, ali na srečo ali na žalost, da me Mary v Rdečem salonu komaj še opazi, zakaj tu je samo še Kožuhova, samo še gospodična Mary.

(Se nadaljuje)

Ne morem je oživetí,
brez tebe je mrtva
in ničesar ne pričakuje.

Pokopljiva jo,
lepo pokopljiva belo košuto,
da se ne bova sramovala
njene mršavosti,
da se ne bova posmehovala
njenemu mrtvememu srcu.

GOSPODIČNA MARY

Filip Kalan

(Nadaljevanje)

10

Čaj, zelo družinski, zelo srednjeevropski, zelo avstrijski čaj.

Čaj po vseh nepisanih pravilih družabne strpnosti: ko sedimo pod velikim lestencem, tako zelo spodobni za okroglo mizo pred belimi skodelicami. Urno vrtimo žličke med prsti, ponujamo si rum in limono in pecivo, da s temi drobnimi opravili premagujemo tišino, ki nas je zajela po treskanju z vrati, po vpitju za cigarami, po razpravah s služkinjo, po šumenju vode v kopalnici. Za okni pada sneg, moker in težak. Zadrega nad zadrego: še sneg mi nagaja. Tako se mi zdi, kakor da je to drugačen sneg, različen od tistega, ki ga poznamo po novembru v čevljih. To je mirjanski sneg, spodoben in gosposki, drugačen kakor v predmestju pred dolgo in enolično horizontalo železniške proge. Drugačen že zavoljo tega, ker mi je vendarle nekako tesno v tej družbi med papanom Kožuhom in doktorjem Lovšinom, med Paganinijem in Casalsom. In tako se kakor za tolažbo oziram k papanu Kožuhu, ki je tako nenamerno dekorativen in tako namerno dobrodušen in tako nevsiljivo priseben, da se znajde, čeprav nič ne ve ne o Michelangelu ne o Chopinu ne o Casalsu ne o Paganiniju. Gledam ga, kako si počasi briše usta z belim prtičkom, kako jemlje cigaro v roke, kako jo skrbno obrezuje, to svojo cigaro, kako jo prižiga, premišljeno in z užitkom, kako spušča prvi dim in kako sproži s priljudnim nasmehkom pravo iztočnico za razgovor:

Ta naša Mary!

Res, da Mary ugovarja, oh, papa, že spet, vendar to nikakor ne zmoti doktorja Lovšina, saj nas na iztočnico papana Kožuha zaplete v neobvezen klepet o očetih in hčerah in o smislu in nesmislu glasbene vzgoje in o nemogočem koncertnem petju naših opernih pevcev in o razliki med nemim in zvočnim filmom, in polagoma stopnjuje gospod doktor vse te družabne konvencionalnosti v tako zamotan problemski klobčič, kakor da ga namerava razvozlati tako virtuožno kakor pri predavanjih o idealizmu in naturalizmu v umetnosti, čeprav ves čas nakazuje z nasmeškom, ki velja gospe Kožuhovi, kam pravzaprav meri: na to, da naj se pogovor zasuče v tisto smer, ki bo vsem prav, v pogovor o družabnih skrbih naših dam, o novi modi in o ženskih oblekah, ki segajo letos že malone do gležnjev, se pravi, da so za celih petnajst centimetrov daljše od lanskega leta in da bodo drugo leto nemara spet za deset ali petnajst centimetrov krajše, zakaj la donnè mobile in vse to vznemirja ne le mlade in zrele dame, ne: tudi tako ugledne pridobitnike, kakršen je upravni svetnik Kožuh, ustanovni delničar Jugokonserve d. d.

Ta naša Mary!

Tega pa ne, da bi jo bil doktor Lovšin kakor že kolj zanemaryl v tej umetnosti, gospodično Mary, v umetnosti klepetanja, saj zna tako lepo govoriti o Ševčiku, da še zmerom ne vem, ali je to en Ševčik ali sta to dva Ševčika. Le to vidim, da velja v takšnih razgovorih dodati Paganiniju in Casalsu vsaj še znane pianiste, veliko pianistov od Chopina do Liszta in od Liszta do Rubinsteina, nato pa ob spretnem namigu na nenavadni glasbeni temperament gospodične Mary obnoviti v neobveznih obrisih ves program za tretji odsek na konservatoriju, opisati očarljivo ilustrativnost Lisztovih salonskih skladb od gozdnega šumenja do rajanja palčkov in naposled kakor neopazno preiti na izvor vse glasbene modrosti, na znamenite fuge iz Bachovega dela, ki bi ga morali vsi izobraženi ljudje nadrobno poznati in ga vendar vsi skupaj nikakor ne poznamo, čeprav se tako delamo, kakor da smo ga že spoznali do zadnje note — Das wohltemperierte Klavier.

Ta naša Mary!

Vse kaže, da ta naša Mary nadomešča v Rdečem salonu vse tisto, česar si Kožuhovi pri vsej nemirni pridobitnosti še niso pridobili: prave meščanske družabnosti. Tega, česar je bilo pri doktorju Lovšinu na pretek. Vendar to nič ne de, tako vse kaže, saj je Mary živahno dekle, da malo takšnih, lepe rasti, gibka v bokih in vitka čez pas, na pol milijona dote jo cenijo in že ves semester študira na konservatoriju, včasih molto vivace, po navadi furioso e con forza, in vsi smo

se že sporazumeli v tem, da ima Mary temperament, po doktorju Lovšinu celo nenavaden glasbeni temperament. In ko se pogovor izčrpa, ugasi gospa z dekoltejem veliki lesteneč nad mizo in gospodična Mary prižge sveči pri klavirju. Ti sveči nad črnim Steinwayem, ti debeli rdeči sveči s plahutajočim plamenom — stara navada, patricijska navada, ljubezniva navada teh naših meščanov med Gradom in Rožnikom, ki so nekoč, v davno ugaslih dneh črnih cilindrov in šumečih kril tako potrpežljivo vzdrževali videz blagorodnosti, da se je rahel odsvit te plahutajoče družabnosti rešil še v poslovni čas papana Kožuha. Ti sveči s plahutajočim plamenom: Mozart in Chopin, Chopin in Mozart. In Mary, Mary s spreminjastim taftom, Mary s pompejansko rdečim leskom kostanjevih las. Chopin v Des-duru, opus štiriinšestdeset: vivace, molto e molto e molto vivace in v otožno igrivem triu že meno vivo, le še dolce e piano e sostenuto in v reprizi spet vivace, molto vivace in naposled tista virtuozna pasaža z zmagovitim Des v zadnjem taktu.

Ti sveči s plahutajočim plamenom:

Skozi prosojne zavese pred ozkimi in visokimi okni prihaja prvi somrak zimske noči in ljudje posedajo v tej dvojni svetlobi somraka in sveč zamišljeni in vase pogreznjeni, čez nemirnega duha kožuhovske pridobitnosti se zgrinjajo igrive sence nepridobitne blagorodnosti.

11

Ti norec ti, je rekla Mary:

Takrat, ko sva se prepirala o tem, katera navada je bolj prijetna, ali avstrijski ali angleški čaj; ali to, da sedimo vsi tako lepo spodobni za okroglo mizo in vrtimo žličke med prsti in si ponujamo rum, limono, pecivo, ali to, da posedamo vsak v svojem mahagoniju čisto neobvezno, kakor je naneslo pri prvem razgovoru; tako nekako kakor midva s papanom Kožuhom, ko so naju tri zvezde v želodecu zaobljubile na nepisane zakone družabne strpnosti. Vprašanje se ni dalo rešiti, saj sem bil sam pri sebi prav tako za angleški čaj kakor Mary in sem vendar ves čas zagovarjal avstrijskega kratkomalo zato, ker je angleškega uvajal pri Kožuhovih doktor Lovšin in se mi je zoper svetovljanstvo doktorja Lovšina upiral november, november v študentovskih čevljih, ki so pri avstrijskih navadah tako lepo pod mizo skriti, pri angleških pa vsej družbi na ogled.

Ti norec ti, je rekla Mary:

Drugega ni mogla reči kakor to, saj ni vedela za vse te razprtije med pritličjem in prvim nadstropjem, med kravato in čevlji, za vse

te smešne razprtije v neurejeni glavi Petra Kocmurja, ki ni vedel, da bi bil rad tako priljuden kakor papa Kožuh in tako blagoroden kakor doktor Lovšin in bi vendarle rad vsaj po dvakrat na mesec demonstriral zoper kar koli in vpil na policaje: »Dol z režimom!« Pri Kožuhovih je zmagal Lovšin in tako smo za zmerom prešli od avstrijskega čaja na angleškega, že zato, ker je to novo navado priporočil gospod docent, ki zna vse tako odlično, kakor se nam drugim še sanja ne, in tudi zato, ker je takšna navada že po vseh rotarijskih priporočilih bolj demokratična.

Papanu Kožuhu je bila ta demokratizacija všeč, saj je rad v miru kadil svojo cigaro brez napornih skupnih razgovorov: rajši se je pogovarjal tjavdan in na pamet brez vsakršnega svetovnega nazora, zakaj po nazoru je bil pridobitnik in liberalec. Vendar ni šlo tako zelo gladko s to demokratizacijo, kakor si je to zamišljal svetovljanski Lovšin. Nekaj avstrijskega se nas je le še držalo, zakaj takrat, kadar nismo več posedali tako lepo zbrani za okroglo mizo, smo kakor po tihem dogovoru opustili programsko konverzacijo in smo kakor čez noč pozabili Bacha in njegov lepo ubrani klavir, da smo prešli kar se da kmalu od Liszta in Rubinsteina na tisti priljudni promenadni spored vojaške godbe, ki ob nedeljah tako učinkovito razglaša Meyerbeerja in Puccinija in Verdija in vse tiste spodbudne koračnice od Urala do Triglava, v okroglem paviljonu pred Kazino pod kostanji.

Ti norec ti, je rekla Mary:

Takrat, ko so se me v Rdečem salonu že tako navadili, da so me vsaj za silo naučili *préférance* in *bridge* in sem neki večer pod spodbudnim vplivom treh zvezd vendarle izlicitiral v drugi manchi tri sanse, tako da sva z Mary dobila prvi *rubber* pri tej partiji *bridgea*, čeprav niti poenov še nisem znal prav šteti in sva drugi dan načela z Mary nov prepir o tem, katera igra je imenitnejša, ali *bridge* ali *préférance*, in sva bila vsak pri sebi za *bridge* že zato, ker je *bridge* igra za intelektualce, *préférance* pa za trgovske potnike, in sem vendarle na ves glas zagovarjal *préférance*, ne zato, ker je začel papa Kožuh svojo pridobitno pot s kovčkom iz nepravlega usnja, ampak zato, ker mi je bil papa Kožuh kratkomalo všeč navzlic premijam in kuponom in superdividendam, doktor Lovšin pa prav nič, navzlic blagorodni ironiji in razpravam v tujih jezikih, navzlic temu, da je bilo tako rekoč uradno dokazano, kako je papa Kožuh čisto navaden pridobitnik, doktor Lovšin pa nepridobitni intelektualec.

In še to je prišlo vmes pri tem prepiru okoli *bridgea*, da je na spomlad spet zavrelo med študenti, zakaj začel se je novi semester in tisti, ki smo bili vsi takšni, kakor je rekel nekoč Maryn sosed v za-

temnjeni predavalnici, tisti smo spet demonstrirali, v avli in na trgu pred univerzo, demonstrirali zoper uredbo za tehniško fakulteto in zoper šolnino, in prav tisti čas sem pri profesorju za kompozicijo zaključil že vse programe in vzel že podatke za diplomsko delo in na mojo jezo so bili ti podatki čisto lovšinovski, zakaj naložili so mi obnovo plemiške palače iz osemnajstega stoletja, sredi starega mesta pod Gradom. To me je sprva togotilo, saj sem bil tiste čase za Loosa in za Corbusiera in za Wrighta vnet in za vse moderniste, kar jih je bilo. Obnova starih palač: kakšen nesodoben popravek! Zabava za profesorje, za vladne svetnike, za akademike! Lovšin! Gladek, zlikan, znamenit! Docent in gentleman! Ordinarius!

Ti norec ti, je rekla Mary:

Zakaj naposled sem se le vdal, demonstracije so minile in minil je štrajk zoper šolnino in minila me je prva jeza zoper lovšinovsko diplomu in neko jutro sem pobral v deželnem arhivu vse stare načrte in sem šel z dvema brucema premerit to diplomsko palačo, da bi videl, ali so podatki v redu. Še več: preden sem se lotil pravega dela, sem od Kožuhovih telefoniral doktorju Lovšinu in ga prosil za posvet, zavoljo stilnih podrobnosti. Lovšin me je sprejel zelo kolegialno, kakor da sva se dogovorila za bridge: tak, kakršen je bil, gladek, zlikan, znamenit. Povedal mi je veliko več, kakor je bilo treba, zakaj naposled je bil le to, kar je bil, docent in gentleman. Tako smo zašli v pomlad. Spremenil sem svoj brlog v pravi kaos papirjev, fotografskih posnetkov in maket. Kmalu si nisem bil več na jasnem ne o vremenu ne o dnevnem času; v mesto sem zašel le malokdaj, le še na ogled stare palače pod Gradom. Pustil sem Ljudsko kuhinjo in se dogovoril z gospodinjo za vse, kar sem potreboval. Naposled sem meril ure samo še po kosilih in večerjah, ki mi jih je kuhala gospodinja in po turških kavah, ki sem jih kahal sam. Sredi pomladi me h Kožuhovim ni več bilo.

Ti norec ti, je rekla Mary:

In prav je imela, čeprav ni vedela, da sem jih slišal, te njene besede, malone vsako noč sredi tistih ur, ko sem sedel nad načrti in je bilo vse naokrog tako tiho kakor sredi tiste neskončnosti desetih dni v minulem novembru, sredi nepremerljive neskončnosti nepriznanega pričakovanja, ko sem listal po aforizmih življenjske modrosti, ki se nisem nikoli ravnal po njih, in se mi je vračalo v spomin znova in znova tisto mesto, ki obnavlja avtorjeva mlada leta in pripoveduje o tem, kako se je mladi filozof vselej razveselil, kadar je pozvonilo, zakaj mislil je, da je prišlo, prišlo, prišlo, kar je pričakoval, in sredi teh nočnih ur mi je včasih uspelo, da sem v načrtih za staro palačo upodobil novo misel in tedaj je bilo tako, kakor da je vsa soba svetla od

dekliških oči, od teh oči, ki jim je svet na vse strani odprt, na vse strani med nebom in zemljo. Tako je bilo, kakor da slišim Maryn glas, ta neugnani glas v crescendo in decrescendu, zakaj te nočne ure so tonile v veselje nepriznanega pričakovanja:

Mary.

Mary.

Mary.

12

Naposled je vendar prišla in kar tako je prišla, vivace, ne, molto vivace, sredi maja in te njene oči, ne, te jamice v licih sredi maja, vse tako molto vivace:

Prišla je in nič ni potrkala, Mary, gospodična Mary, sredi maja, vivace, ne, molto vivace, sredi pravega maja, vesela, poskočna, razposajena, prišla in obstala tik pred menoj, ne, pred tisto risalno desko na kozah, na majavih kozah, sredi maja in sonce in ptiči in sapa med drevjem, prišla in rekla, da je prišla kar tako in z vozom da je prišla in da sem slep in gluhi in gluhi in slep, to je rekla, saj nisem ne slišal ne videl tega voza, tega njenega voza, ki da ni kar tako in da naj vendar že stopim k oknu, da si ga ogledam, ta kabriolet za živo mejo pred hišo, ta dolgi in sloki kabriolet s svetlomodrim leskom čez sivi, čez jekleno sivi trup, to je rekla in da sem slep in gluhi in slep in gluhi, pravi puščavnik v tem svojem brlogu, tako je rekla Mary vesela, poskočna, razposajena sredi maja, sredi pravega maja in te njene oči, ne, te jamice v licih, vse molto vivace, in da sem puščavnik, je rekla in me poščegetala po bradi, ne, še več, rekla je, rekla določno in neprizivno, da sem nemogoč, nemogoč individuum.

Petrček, je rekla.

Moj črni Petrček!

Tako je prišla in nemara sem bil zares podoben puščavniku tak, kakršen sem bil, neprespan, neobrit v tem svojem brlogu sredi papirjev in knjig, nepriljuden kakor demonstrant v zaporu, ne da bi se kakor že koli zavedal, da je že davno pomlad in da je okno že vse te dni odprto od jutra do noči in od noči do jutra in da utripajo zastori pred oknom v pomladnem dihu: tak, kakršen sem bil, da vsega tega nisem videl že vse te zadnje dni, te pomladi, te prve pomladi, ko prihaja skozi okno vznemirljiva toplota prebujene narave: tak, kakršen sem bil, da sem vse to pozabil, to, kako se dviga z gredic na vrtu vlažno puhteči vonj pomladne zemlje, to, kako zeleni trava, prva, prava, mladozelena trava, to, kako poganja drobno, svetlo, lepljivo popje vse-

povsod okrog hiše, na jasminu, na bezgu, na bodičasti živi meji; tak, kakršen sem bil, da sem vse to pozabil, povsem pozabil, da vsa ta prva pomlad že mineva in da so se popki že davno odprli in da že vse evete, živa meja in španski bezeg in da so takrat, ko je Mary vstopila, zatrepetali zastori v polnem majskem dihu.

Petrček, je rekla.

Moj črni Petrček!

Obstala je pred menoj, tako dolgo in dolgo in dolgo pričakovana, obstala in rekla, da sem grd, strašno grd in gluhi in slepi in gluhi in da nisem ne slišal in ne videl ne nje in ne njenega voza, tega voza, ki ni kar tako, Mercedes in kabriolet, dolg in slok z jekleno sivim trupom, in če mi morda ni všeč, da je prišla kar tako in da sem zares grd, je rekla in pri tem je bila tako prisrčna in ljubezniva, da nikoli tako, in obleka ji je bila zelo zelo tesna čez pas, vsaj meni se je tako zdelo, zakaj bila je tista svetlosiva, gladka, priležna obleka iz minule jeseni, ki mi nikoli ni šla več iz spomina, tista z drobnimi rdečimi gumbi od ozke razpore pri ovratniku do roba na krilu, volna, volna iz tenke preje in tako krojena, da je bila kakor prirasla na nji, takšni, kakršna je bila, živahna in gibka v bokih in vitka čez pas in v slokih nogah nemir osemnajstih let.

Petrček, je rekla.

Moj črni Petrček!

Ti gumbi, ti drobni rdeči gumbi so tekli po dolgem čez ves ta nemir osemnajstih let, vivace, ne, molto vivace, okrogli in gladki in usnjeni, in spravljali so me v brezup, v sladki brezup nepriznanega pričakovanja, v brezup, ki me je nadlegoval od zime sem vse do te nenadne pomladi in bilo je tako, kakor da me ti gumbi ženo v fiksno idejo, da si jih je Mary prišla po dolgem čez ta svoj nemir le zato, da bi jih štel, štel, štel, vse preštel od prvega do devetindvajsetega in tako nič več ne vem, kdaj sem jih začel preštovati, te drobne rdeče gumbe, preštovati kakor v sladkem brezupu nepriznanega pričakovanja, kakor pijan, kakor brezumno pijan samote in pomladi in nemira, nič več, kako sem jih naposled vse preštel, vse od prvega do devetindvajsetega, in kako sem jih odpel, te gumbe, odpel vse po vrsti, le to še vem, kako je Mary nenadoma utihnila in je bilo, kakor da zveni skozi prostor samo še nalahno in komaj slišno, piano e dolce e sostenuto, tisti otožno igrivi trio v Des-duru, le še to, kako me je Mary po dolgem molku prijela za roko in spregovorila,

Petrček, je rekla.

Peter, zakaj si to naredil?

Drugi dan se je Mary vrnila brez voza, peš in v obleki, ki si je nisem zapomnil; vendar se spominjam, spominjam tako natanko, kakor da je bilo včeraj: tega, kako je bilo, ko je Mary vstopila.

Tisti dan je bilo vse kakor zakleto, tako, kakor se včasih zgodi, da vstaneš že navsezgodaj, z dobrimi nameni in s trdnimi sklepi, vendar veš že navsezgodaj, da bo dan izgubljen. Tako sem vstal ta dan veliko prej kakor po navadi, zakaj vedel sem, da moram pregledati nekaj računov, če naj mi delo ne zastane: nekaj računov za statični preudarek pri obnovi stare palače na trgu pod Gradom. Nisem se še prav lotil dela, ko sem videl, da se je med račune vrinila napaka. Napaka? Ne. To ni bila navadna napaka: pomota med računskimi operacijami, kakršna se tudi dobremu matematiku kdaj pa kdaj pripeti. Bila je napaka, ki se je zlepa ne znebiš: takšna, ki se zaredi že med pomožnimi rezultati kakor mrčes, ki mu ne moreš odkriti legla. Iz onemogle jeze sem začel naglas računati. Sklanjal sem se čez mizo, čez tisto desko na majavih kozah: vznemirjen, paničen, nepriseben. Bila je tista brezupna neprisebnost, ki te zapelje, da vrtiš računalno med prsti in premikaš okence na njem, čeprav veš, da je vse zaman, zakaj pod okencem je trikrat tri vselej skoraj natanko devet, devet pa le ni in ni.

Tedaj je vstopila Mary s tako otožno igrivim izrazom deklinške predanosti na obrazu, da sem uganil, uganil sredi popolne neprisebnosti, da trikrat tri ne bo nikoli devet. Spominjam se, kako je bilo, ko je Mary zagledala moj obraz, ta pusti, ta odsotni, ta neprisebni obraz: kako je šla čez sobo, tiho kakor sama zase; kako je obstala pod oknom, s hrbtom proti vrtu; kako so zatrepotali zastori za Marynim hrbtom, kako se je ujela svetloba z vrta v Maryne lase; kako je rekla Mary tiho, kakor sama zase, da ji sinoči nisem rekel ene same besedice o ljubezni in da to ni prav in da so ljudje videli njen voz pred hišo.

Vrtil sem računalno med prsti in trikrat tri nikakor ni hotelo biti devet.

Voz, jo vprašam odsotno in raztreseno, voz da so videli pred hišo? Mary pa kakor sama zase: zastori v pomladnem dihu, svetloba v laseh. In sredi te svetlobe ta dekliški obraz: piano, dolce, sostenuto. Nič, reče Mary tiho, kakor sama zase. Le obrekovali da jo bodo predmestni firbci. Saj v vsem mestu ni voza, kakršen je ta, jekleno siv in kabriolet in s svetlomodrim nadihom, Mercedes, športni Mercedes Benz novega tipa. In ta voz, prav ta voz da je stal pred hišo, ob meji, ob živi meji. Ob meji, ponovim, ob živi meji. Ob meji, ponovim še enkrat.

kakor da ne vem, kaj govorim. Pa bi bila prišla peš, tako kakor danes, brez tega nesrečnega voza.

In zastori v pomladnem dihu in Mary pred njimi in svetloba v laseh in ta njen obraz in ta izgubljeni pogled — to, kako me gleda Mary dolgo in brez očitka in kako reče tiho, kakor sama zase:

Ne razumem te, Peter!

In nato:

Ni prav, da si tak!

In nato:

Grob si, majhen, grd!

In še se spominjam, kakor da je bilo včeraj:

Vse se je spremenilo ob teh Marynih besedah. Tako je bilo, kakor da ni več ne pomladnega diha, ne svetlobe v Marynih laseh. Kakor da je ostala samo še horizontala, dolga, siva, enolična horizontala nad blatno cesto. Petrček! Moj črni Petrček! Vse se je spremenilo. Tako je bilo, kakor da tega ni rekla Mary: tega, da sem grob, majhen, grd. Bilo je, kakor da sem nosil to že davno v sebi: to, da trikrat tri ne bo nikoli devet. Tako, kakor da sem si vse to izmislil: vso to nepremisljivo neskončnost nepriznanega pričakovanja. Izmislil za izgovor zoper vse to, kar je rekla Mary: da ni prav, da sem tak. Petrček! Moj črni Petrček! Vse se je spremenilo. Tega Mary ni mogla razumeti: po vsej dekliški pravici ni mogla razumeti, kaj mi je, da govorim tako, kakor da ne vem, kaj govorim. Tega sam nisem vedel. Danes vem, kaj je bilo. Leta so vmes, dolga, nemirna leta. Zdaj smo vsi tako zelo odrasli. Vse vemo. Vse: tudi to, česar ni treba vedeti. Danes vem, kaj je bilo. Tako je bilo, kakor da me je nekaj obsedlo. Bruhnilo je iz mene zoper mojo voljo: zmedeno in sovražno. Ne zoper Mary. Mary: to so bile jamice v licih. Mary: to so bile te oči, te čiste dekliške oči. Ne zoper Mary. Bilo je zoper vse tisto, kar je bilo okoli nje: salon, Rdeči salon, kabriolet.

Tega takrat nisem vedel.

Vedel sem samo, da ima Mary prav. To, da sem grob, majhen, grd. To, da govorim z njo kakor z nadležno zakonsko ženo. To, da si nekaj domišljam, kar ni čisto res. To, da si domišljam, da me je zmotila pri delu. Prav nič me ni zmotila. Zmotila me je njena vztrajna želja, naj ji povem nekaj prijaznega. In da bi se tej želji izognil, sem si mislil sam pri sebi, da bi bilo vse lepo in prav, če bi Mary prihajala k meni res kar tako, brez vsakršnih želja. Jaz bi lepo delal in kadar bi nič ne delal, bi jo imel rad, zelo rad, tako po svoje, brez poetičnih ovinkov, brez velikih besedi. To sem si mislil, sebičen in mlad, kakršen sem bil tisti čas, star petindvajset let. Domišljal sem si, da ne morem prav

nič zoper to, če je prišla Mary k meni kar tako: vivace, ne, molto vivace. Sredi maja: sredi pravega maja in sonce in ptički in sapa med drevjem. In da je bila takšna, kakršna je bila: gibka v bokih in vitka čez pas, v slokih nogah nemir osemnajstih let. In vsi ti rdeči gumbi. In to, da je rekla vsaj trikrat: Petrček! Moj črni Petrček!

Vendar tega nisem povedal naglas.

Naglas sem rekel nekaj, česar nisem hotel reči: nekaj, kar je bruhnilo iz moje obsedenosti. Rekel sem, da je vse to neumnost, to gosposko besedičenje o ljubezni, kakršno je v navadi med tistimi, ki se vozijo v kabrioletih:

Igra, zabava, šport!

In še to sem dodal, z naglasom doktorja Lovšina:

Spleen, hobby, flirt!

In nato Mary s široko odprtimi očmi:

Spleen, hobby, flirt!

Horizontala:

Dolga, siva, enolična horizontala železniške proge nad blatno cesto.

In vse znova:

Ne razumem te, Peter!

In še:

Peter, ne razumem te!

In ta pogled, ta pogled, ta pogled dekliške predanosti:

Tvoja sem, Peter!

To je rekla Mary kakor sama zase, pred zastori v pomladnem dihu.

14

Ti zastori v pomladnem dihu:

Vse to vem šele zdaj, ko je minilo. Leta so vmes, dolga, nemirna leta. In lasje da so mi že osiveli. Tako je rekla Mary. Lani, po dolgih letih, ko sva se srečala na koncertu v Filharmonični dvorani. Na njenem koncertu. Chopin. Frédéric Chopin: Preludiji in nocturni. Tvegan program. Zelo zelo tvegan pred ljubljansko publiko, vajeno mednarodnih solistov. In uspel program: intimna muzikalnost, preciznost v izrazu, nezlomljen temperament. Tako smo govorili med odmorom o nji, o solistki, o Mary Kožuhovi, ki se je vrnila z dveletne turneje po Evropi na prvi koncert v Ljubljano. Zelo smo ploskali: hvaležno, prisrčno, vztrajno. Tudi po dodatkih: bila sta dva valčka, oba iz opusa štiriinšestdeset. Prvi, številka tri: tisti preprosti, velikopotezni valček v As-duru, ki po harmoničnem in modulativnem bogastvu prekaša vse druge. Zelo smo ploskali: hvaležno, prisrčno, vztrajno. Zdelo se mi je,

da me je Mary opazila v dvorani: zdaj, zdaj, šele zdaj. Zelo mlada je bila tisti trenutek: tako mlada, kakor da ni vmes teh dolgih dolgih let. Sedla je za klavir z nasmeškom v očeh. In nato drugi valček: Des-dur. Ta očarljivi perpetuum mobile: vivace, ne, molto vivace.

Spomini so tako osebna stvar:

Tako mi je bilo, kakor da igra Mary zame, samo zame. Moral sem zapreti oči, ko je prešla iz uvoda v trio: dolce, piano, sostenuto. Zakaj vse se je vrnilo, kakor da je bilo včeraj. Zastori, svetli zastori, zastori v pomladnem dihu. In Mary pred njimi: kakor sama zase, sama, sama. Ta spomin. Ta spomin. Ta spomin. In vendar ni bilo vselej tako brezupno kakor tisti dan, ko trikrat tri nikakor ni hotelo biti devet. V teh letih niha življenje vselej med nebom in zemljo: smeh in solze so si tako blizu. Res, da so bili tudi črni dnevi. In vendar je Mary včasih vdrla v moj brlog vesela, razposajena, naglih kretenj, se me z enim samim skokom oklenila okrog vratu, vivace, ne, molto vivace, in vse razprtije tega sveta so se razblinile v nič, kadar se je Mary zagledala v moj radostno začudeni obraz in vzkliknila z neponovljivim nemirom osemnajstih let:

Petrček!

In nato, brez uvoda in brez prehoda, zardela in zasopla sredi poljuba, z jamicami v licih:

Petrček, ne smej se! Ne: smej se! Rada se imam!

Zelo smo ploskali: hvaležno, pristrčno, vztrajno. Stali smo v dvorani, kakor da ne maramo oditi. Mary se je priklanjala nalahno in z nasmeškom. Zelo mlada je bila: kakor da ni vmes teh dolgih dolgih let. Nekaj je bilo še zmerom v njenih očeh: nekaj tistega, da je svet na vse strani odprt. Ta spomin. Ta spomin. Ta spomin. Vsaj poklical bi me bil pred koncertom, ti profesor! Tako je rekla Mary, ko sem ji čestital v garderobi, v gruči med drugimi. Bilo mi je zelo čudno pri srcu tisti trenutek, zakaj bilo je tako, skoraj natanko tako kakor pred leti v univerzitetni avli, po predavanju pri doktorju Lovšinu, ko se je Mary zasukala na peti, tik pred vetrnikom, in rekla: Vsaj vrata bi mi lahko odprli, saj vidite, da imam dežnik, vi Michelangelo! Vse se vrača. Le čemu? Zdaj, ko so nam lasje osiveli. Spremil sem jo do voza, z drugimi vred, v gruči. Zelo čudno mi je bilo pri srcu, zakaj bil je jeklenosiv, ta voz, jeklenosiv s svetlomodrim nadihom. Le miniatüren, zelo miniatüren: Fiat Seicento. Si prost, me vpraša Mary. In ne da bi počakala odgovor, mi naloži vse, kar je ostalo od koncerta: šopke, pakete, buteljke. Odklenila je voz. Ne, nikamor ne grem, je rekla drugim. domov se peljem.

Stal sem ob gruči, s šopki in s paketi v rokah, kakor da ne stojim na pravem mestu ob vseh teh ljudeh, ki se gnetejo okoli Mary. Kakor nekoč. Kakor nekoč: pod tivolskim gradom, pred baročnimi stopnicami. Kakor nekoč: pod enim od tistih štirih psov, ki tako vneto v nebo lajajo, brez jezika in brez glasu.

Nič ne vem, kako se je Mary poslovila od drugih in kako mi je odprla vrata na drugi strani voza in kako sem sedel k nji s paketi v rokah. Samo to vem, kako je prijela za krmilo, prižgala motor, pritisnila na plin: nalahno, z vajenimi kretnjami, prisebno, kakor da je sedla za klavir, se s prsti dotaknila tipk, primaknila nogo k pedalu. Solistka, prava solistka: rutina in samozavest. Družabna rutina in ženska samozavest. Kakor gospa Kožuhova: negovana in ugledna, dekolte in ogrlica. Voz je krenil: vivace, ne, molto vivace. Ne: to ni gospa Kožuhova. To je Mary, moja Mary: vivace, molto vivace, in vendar: dolce, piano, sostenuto. Res, da ima Mary zlato ogrlico, materino ogrlico. Nekoč je nosila srebrno, srebrno z ametistom. Leta so jo zamenjala za zlato: leta, družba, javni nastop. In vendar: nekaj je na nji, na tej dami, vajeni nastopa v javnosti. Nekaj, česar nimajo gospe iz dobre družbe: nekaj otroškega in nedotaknjenega. Nekaj tiste očarljive preprostosti, ki je vselej ustavila čas, kadar je bila Mary pri meni, takšna, kakršna je bila takrat, gibka v bokih in vitka čez pas, v slokih nogah nemir osemnajstih let, takrat, ko je bilo vse tako, kakor da zveni skozi tišino pomladne noči samo še njen glas, njen deklinški glas:

Petrček!

In nato, vsa spremenjena v navalu vznemirjenih čutov, z izrazom deklinške predanosti na zardelih licih:

Petrček! Rada se imam, kadar me imaš rad!

Vse to vem šele zdaj, ko je minilo. To, da sem jo imel rad, zelo rad. Gledam jo, kako ravna s krmilom in s pedali v vozu: samohotno, brez določne misli, samo z budnimi čuti. Dobro vozi, si rečem, ko odlagam to, kar mi je Mary naložila, na prazna sedeža za nama: šopke, pakete, buteljke. Dobro vozi, si ponavljam. Gledam jo, kako je zavzeta z vožnjo: kakor otrok z igračo. To ni rutina: ta otroška vnema brez sleherne krčevitosti. Tudi takrat je bilo tako, le da tega nisem vedel. Tudi takrat: v Rdečem salonu, v Rotary klubu, na plesih v Kazini. Vsi so krožili okrog nje: vsi tisti, ki sem mislil o njih, da nimajo drugega opravka kakor tega, da se vozijo v kabrioletih, in Mary se je smejala, vesela, brez vsakršne misli, iz čiste radosti do življenja. Jaz pa: Igra, zabava, šport! To sem rekel takrat, ko je stala pred zastori s hrbtom proti vrtu, kakor sama zase. Spleen, hobby, flirt! Nji sem to rekel, takrat, pred zastori. Gledam jo in zelo mi je žal. Leta so vmes, dolga,

nemirna leta. Počasi zavijava med bloke, med nove univerzitetne bloke za Ljubljano. Noč je tiha, samo motor brni. Leta so vmes, nemirna leta.

Si kaj rekel, vpraša Mary nenadoma in me pogleda. Prvič med vožnjo me pogleda. Zelo si tih, reče z nasmeškom. Nehote se nasmehnem tudi jaz. Staram se, rečem, staram se, Mary, spomine obujam. Ti norec ti, odvrne Mary in zasuče krmilo. Z domiselnim manevrom se vrine s svojim miniaturnim vozilom med dva avtomobila pred zadnjim blokom, zavre, potegne voz za korak nazaj, ga porine za korak naprej, obstane, obstane brez slehernega sunka, nakratko in dokončno, kakor da je zaigrala zaključno pasažo v Chopinovem valčku: z zmagovitim Des v zadnjem taktu.

Tu sva, reče Mary z jamicami v licih. Daj mi rože, reče, ko stopiva v dvigalo. Gori, v njeni garsonieri, za pogrnjeno mizo, pred odprtim balkonom: tu mi je spet tako čudno pri srcu. Vse se vrača: nič se ne vrne. Sveči gorita na mizi, debeli rdeči sveči s plahutajočim plamenom. V kotu stari Steinway, nad njim ura, pozlačena ura na nihalo, s številčnico iz belega porcelana. To je vse. Vse, kar je ostalo od Rdečega salona. V Kožuhovi vili na Mirju so že davno drugi: ljudje iz nove družbe. Tu sta samo še sveči, debeli sveči s plahutajočim plamenom. Njun nemirni svit se odsvita v Marynih očeh, ko si nazdravljava. Kozarca sta lepa, trebušasta, gladko brušena, z medaljončki na oblini, in konjak je iz steklenice z zvezdami. S tremi zvezdami papana Kožuha. Leta so vmes, dolga, nemirna leta. Papana Kožuha ni več: umrl je med vojno, v emigraciji, za kapjo, tik pred zlomom osnih sil. Gospa je v Švici pri sorodnikih. Vse je minilo: premije in kuponi, superdividende in Rotary klub. Vse je minilo: demonstracije in štrajki, november v študentovskih čevljih. Sama sva. Tako je, kakor da sva prvič v življenju sama: sama brez drugih. Gledava se, s kozarcem v roki. Nič nama ni do tega, da bi spregovorila, zakaj vse to, kar bi rekla, bi ne bilo res. Vse se vrača: nič se ne vrne. Res je to, kar ni več najino, čeprav je to vse, kar imava. Res je to, kar je iz življenja prešlo v umetnost: Chopin, Frédéric Chopin, dolce, piano, sostenuto. Res je to, kar je samo še spomin: melodija, ritem, artikulacija. Ta glas, ki se vrača in se ne vrne, ta dekliški glas v crescendo in decrescendu, sredi noči, sredi pomladne noči:

Petrček!

In nato, komaj slišno in vendar čisto razločno, kakor da je beseda samo še utrip, utrip vznemirjenega in pomirjenega srca:

Petrček! Moj si! Moj fant!

Leta so vmes, dolga, nemirna leta.

In ni prav, da je življenje takšno, kakršno je: ni prav, da vem to, kar vem, šele zdaj, ko je vse minilo. Vendar nič ne pomaga: takšno je, kakršno je, to življenje, ki ga moramo živeti. Dokler ga živimo, ne vemo, kako ga živimo. Šele takrat, ko se umakne v minulost, šele takrat vemo, kakšno je bilo. Šele takrat vemo, zakaj je bilo takšno, kakršno je bilo. Zdaj vem, da Mary ne bi bila to, kar je, solistka, evropska solistka, da ni prišlo vmes vse to, kar je prišlo. Vsa ta kriza nemirne mladosti: ta nemogoča zgodba z nemogočim Petrom Kocmurjem. To, da so jo starši poslali v tujino: takrat, ko se je pripetila ta nesreča med menoj in Mary. Ko je diplomirala na konservatoriju v Zürichu, je bila pri nas že vojna, vojna brez zatišja in zaledja. Mene je zaneslo v ta metež kakor mnoge druge: zapori, taborišče, ilegala, partizanstvo. K arhitekturi sem se vračal skozi zmedo družbeno koristnih in umetniško nekoristnih peripetij: ministrstva in sveti, odbori in delegacije. Ko se je Mary spet naselila v Ljubljani, s švicarskim potnim listom in z mednarodnim imenom, sem se jaz že vrnil na tehniko kot ordinarius za kompozicijo na oddelku za arhitekturo. Mary je preživela ta čas v tujini: Švica, Anglija, Združene države. Bila so dolga in nemirna leta: ta beg iz zmedene mladosti v študij, ta beg iz vojne zmede v delo, ta beg iz domotožja v glasbo. Vse je minilo: premije in kuponi, superdividende in Rotary-klub. Od vsega, kar je papa Kožuh med vojno nabral v Švici, je ostalo komaj toliko, da se je gospa Kožuhova naselila pri sorodnikih. Ko je papa Kožuh umrl, je bila Mary zelo zelo sama. Pri materi ni vzdržala: po prvih koncertih je šla čez morje: v Ameriki si je pri radijskih oddajah in po filmskih ateljejih prislužila toliko dolarjev, da se je vrnila na dveletno turnejo po Evropi. Ob vrnitvi v Ljubljano je bila že to, kar je danes: solistka, prava solistka z izkušnjami dveh kontinentov.

Leta so vmes, dolga, nemirna leta.

Zdaj vem, da niti Mary niti jaz ne bi bila to, kar sva, da ni prišlo vmes vse to, kar je prišlo. Peter Kocmur bi slej ko prej opustil demonstracije in štrajke, se kakor že koli izmotal iz predmestne sivine, se lotil samostojnih projektov, zanihal med uspehom in neuspehom, si s prvimi priznanji ustvaril nekaj meščanskega udobja, se navadil dekorativne priljudnosti papana Kožuha in svetovljanske blagorodnosti doktorja Lovšina, pozidal nekaj mestnih ulic s pričevanji svojega znanja in okusa ter zatopil naposled v drugo sivino, v sivino gradbenih uradov, strokovnih društev, upravnih odborov. Mary Kožuhova bi

ostala v Rdečem salonu, nagajala bi papanu in se prepirala z gospo v spalni halji, hodila na koncerte in razstave, duhovičila z doktorjem Lovšinom, se slej ko prej razšla s Petrom Kocmurjem in se omožila z dobro vzgojenim pridobitnikom iz personalnega sestava Jugokonserve ali Kreditne banke, opustila sleherno misel na koncertni nastop, si pridobila nekaj dekorativnih domačih prijateljev ter se naposled vdala v to, kar ji navzlic premijam in kuponom, navzlic superdividendam in rotarijski družabnosti nikoli ni bilo zares všeč — spleen, hobby, flirt.

Leta so vmes, dolga, nemirna leta.

In nemara res ni prav, da vem to, kar vem, šele zdaj, ko je minilo. To najino sožitje: živela sva kakor na dveh bregovih, živela drug mimo drugega, živela drug zoper drugega. In vendar: to, kar je zmotilo najino sožitje, zmotilo tako zelo, da se je kakor čez noč spreverglo v nesožitje: to ni bila navadna raznorodnost, z drugo besedo, družbena različnost med gospodično Mary, dekletom iz dobre družbe, in Petrom Kocmurjem, demonstrantom iz Rožne doline. Študent uživa v družbi vselej nepisane pravice začasne eksteritorialnosti. Papanu Kožuhu še na misel ni prišlo, da bi mi očital Rožno dolino, študentovske čevlje, demonstracije pred univerzo. Ni mu bilo do tega, da bi ljudi po nepotrebem vznemirjal: dokler ni šlo za Jugokonservo ali za Kreditno banko, je bil za sožitje vseh z vsemi. Vedel je prav natanko, da je študentovsko življenje podobno menici al bianco: študent jo plača šele takrat, ko ni več študent, ko se loti poklica, ko stopi v družbo. In tako sva tudi po demonstracijah složno posedala v Rdečem salonu in se predajala družabni strpnosti. Formula je bila preprosta: Tri zvezde; bridge in préférence; dovtipi med vrsticami.

In ta, ah, ta naša Mary!

Mary: ta je bila, kakor so rekli tisti čas, tako nesporna, tako solidna, tako odlična partija, da so ji dali starši veliko več svobode, kakor je bilo v navadi po meščanskih rodbinah. Shajala sva se lahko kakor že koli, le da pod videzom nevezane družabnosti. Zakaj Peter Kocmur kot ženin: ne, to bi bilo nemogoče. Nihče ni mislil na to. Bilo je kakor dogovorjeno, da bo za javnost to, kar v resnici ni bil, čeprav si je kdaj pa kdaj že sam domišljjal, da je: spleen, hobby, flirt za gospodično Mary. To ni vznemirjalo ne Jugokonserve ne Kreditne banke. Zakaj Mary kot nevesta: ne, to bi bilo prezgodaj. Bila je to, kar je bila: poskočna in naglih kretenj, v slokih nogah nemir osemnajstih let. Čemu vznemirjati ta njena leta! Bogati, kakršna je bila, ji ni bilo kaj zameriti, če si je izbirala družčino po svoji všeči. Zabavljala je čez snobe in filistre tako prostodušno, kakor da je z drugega brega: iz tabora demonstrantov. In Peter, ta je vozil njen Mercedes, ta dolgi

in sloki kabriolet, vsaj tako spretno kakor kateri koli mladi gospod iz dobre družbe: presto, prestissimo, ma con misura. Mladost briše razlike med razredi, kadar gre le za navade, za govoricu, za nastop v družbi. In vendar sva živela kakor na dveh bregovih, živela drug mimo drugega, živela drug zoper drugega, zakaj motnje se rode vselej onstran družabne konvencije: tam, kjer življenje prerašča sivo, trezno, vsakdanjo zavest. Na žalost vem to šele zdaj, ko je že vse minilo.

Leta so vmes, dolga, nemirna leta.

16

To najino življenje na dveh bregovih:

Začelo se je tam, kjer je bilo trikrat tri skoraj natanko devet, devet pa le ni in ni bilo.

Računi: ti so bili v redu. Obnova plemiške palače na Starem trgu je bila tehnično dognana. Vse račune sem speljal znova in pregledali so jih kolegi na gradbenem oddelku. Statiki: ti so rekli, da ni kaj ugovarjati. Trikrat tri je bilo natanko devet. Vznemirjala me je zamisel: kompozicija, stilna podoba, prehodi iz starega v novo, funkcionalnost prostorov, dekor. Poleti je že bilo, sredi junija, ko sem pobral tiste papirje in stopil k doktorju Lovšinu na univerzo. Sprejel me je tako kakor takrat na spomlad, ko sem prišel k njemu prvič na posvet. Tako kolegialno, kakor da sva se dogovorila za bridge. Zelo ste diskretni, je rekel Lovšin, ko je pregledal načrte. Res ste zelo diskretni, je rekel, Nikjer niste zanemarili prvotne stavbne zasnove, ne v tlorisu nekdanjih prostorov ne v prehodih med nadstropji ne v obdelavi dekorativnih predelov. Delali ste kakor z rokavicami, previdno in preiščljeno. Pozna se vam, da ste se navadili dobre družbe, je dodal hudomušno, z ironičnim priznanjem. Ko sva se poslavljal, se je nasmehnil. Zame je stvar urejena, je dejal. Pred izpitno komisijo bom zagovarjal najvišjo oceno. Zakaj projekt je tak, kakor da delate doktorat iz zgodovine umetnosti. Dal mi je roko in se še enkrat nasmehnil: docent in gentleman, gladek, zlikan, znamenit. Bil je nasmešek med vrsticami: ko sem šel po stopnicah proti avli in sem stopil iz avle na Kongresni trg, sem bil v koleh ves mehak od jeze in sramu.

Tako mi je bilo, kakor da sem izdal svoj poklic:

Arhitekt in doktorat, doktorat iz zgodovine umetnosti — grobar in muzealec, kandidat za spomeniško varstvo!

Kakor v težki omotici sem šel s svojimi papirji čez trg in si v Riu naročil dvojno merico žganja. Nato sem se z dvojno omotico v glavi odpravil na tehniko, k profesorju za kompozicijo. Ko sem ga zagledal

v risalnici pri korekturah, v belem plašču in z očali v levici, se me je lotilo podobno neugodje kakor v minulem novembru, ko so me klicali k dekanu na razgovor, uradno in brez odloga. In profesor se je zares vedel skoraj natanko tako kakor dekan po tistih demonstracijah, čeprav je bila situacija čisto drugačna. Samo pogledal me je in je že vedel, da trikrat tri ni čisto natanko devet. Dolgo je obračal načrte sem in tja, prelagal liste na levo in na desno, primerjal fotografske posnetke s skicami za obnovo, me spraševal o detajlih, se znova lotil projekta. Naposled se je vdal: z vzdihom in z nasmeškom. Nasmešek me je strašno razjezil: primes očetovstva je bila v njem, primes razumevanja in sočutja. Stvar je brezupna, je dejal, ko je zložil papirje na kup in vtaknil očala v žep. Ni vam kaj ugovarjati; vse je v redu; vseč mi pa ni. Saj veste, da ne maram odličnjakov. In spet se mi je nasmehnil: Kar čudim se vam, Kocmur, da je pri tem projektu vse tako nesramno solidno! Včasih ste kazali več temperamenta, ne le v risalnici; še demonstrirali ste, lani in letos, zoper šolnine, v avli in na Kongresnem trgu! Ko je odhajal iz risalnice v kabinet, se je še enkrat obrnil in dodal počasi in razločno, pred študenti, ki so se sklanjali nad mize, kakor da ne slišijo:

Upam, da veste, kaj mi ni vseč! Kar priznajte si, da to ni pravi projekt! To je naloga, odlična šolska naloga za deset točk. Zapišem vam jih, če vam je kaj do tega. Pa brez zamere!

Zaprl je vrata za seboj, ne da bi me pogledal.

Na večer se je pripeljala Mary v Rožno dolino: jamice v licih, smeh v očeh, v teh očeh, ki jim je bil svet na vse strani odprt. Bila je na konservatoriju: imela je dober dan. Pred komisijo da je igrala in profesorji da so sprejeli vse, kar je pripravila za javno produkcijo, to je povedala. In note da je pustila kar v vozu. Vse: Bacha, Mozarta, Chopina. Bila je še vsa zaposlena z nastopom. Pripovedovala je, kako je šla davi z doma še pred zajtrkom. Na konservatoriju je pregovorila hišnika, da ji je odprl dvorano: gori na vrhu, tam, kjer so bili vselej interni nastopi. Tam je preigrala ves program pred enim samim poslušalcem, pred hišnikom. Lepo, je rekel hišnik, ko sta šla. Lepo, gospodična Mary! Spremil jo je do ceste. Vsa zardela je sedla v voz in se vrnila na Mirje. Vsi so že odšli: gospa v kavarno, papa Kožuh na sejo, Micka na trg. In tako je spet sedla za klavir. Bila je sama: sama v Rdečem salonu, sama v hiši. Nad črnim Steinwayem je nihalo sonce na stari uri, sonce na nihalu.

Znova je vse preigrala.

Nato je šla na vrt. Sedla je pod višnjo, pred tisti kamen, kjer so se napajali kosi, črni kosi z rumenimi kljuni. Zleknila se je v ležalniku

in zaprla oči. In vse je zvenelo v nji. Po spominu si je obnovila ves program: partijo za partijo, frazo za frazo, pasažo za pasažo. Še nikoli ji ni bilo tako. Prvič, da ni videla not pred seboj: samo slišala je, slišala sleherni zvok, slišala akord za akordom. Dotlej je vselej videla note, smešne črne note z repki in pikami: kakor šolarček, kakor marljiv šolarček brez notranjega sluha. Popoldne je igrala pred profesorji, kakor da ni nikogar v dvorani. Slišala se je, kakor da igra nekdo drugi. Še več: spodbujala je sama sebe, kakor spodbuja pianista poslušalec, ki pozna ves program, frazo za frazo, pasažo za pasažo, menjave v modulaciji, poante v artikulaciji. Lepo, gospodična Mary! Vse je zvenelo v nji. Tako je prišla k meni: jamice v licih, še vsa zamaknjena, z bliščem v očeh, v teh očeh, ki jim je bil svet na vse strani odprt.

Petrček, reče Mary sredi pripovedovanja, nenadoma, kakor brez zveze z vsem tem, kar je povedala:

Petrček, saj ne veš, kaj je ljubezen.

In nato:

Petrček, rada te imam!

In tako sedim za mizo, za to svojo mizo, ki ni miza, le deska, velika deska na majavih kozah. Pred menoj je kup papirja: velik kup papirja. Načrti so: tisti načrti, ki niso načrti, le naloga, šolska naloga za deset točk. Gledam jo, Mary, to svojo Mary, to edino Mary. Petrček, reče Mary, rada te imam! Slišim ga, ta njen glas, ta mili glas, ta čisti glas v crescendo in decrescendu. Pred menoj je kup papirja: velik kup papirja. Saj je tako vse zaman. Vse je tako nesramno solidno: pozna se mi, da sem se navadil dobre družbe. Le Petra ni več, Petra Kocmurja, pravega Petra: tistega iz nepremerljive neskončnosti nepriznanega pričakovanja. Temu je kdaj pa kdaj uspelo, da je pri obnovi stare palače upodobil novo misel: takrat, kadar je bila vsa soba svetla od deklinških oči, od teh oči, ki jim je svet na vse strani odprt, na vse strani med nebom in zemljo. Gledam jo, Mary, to edino Mary: gledam jo kakor skozi gosto meglo. Petrček, reče Mary, rada te imam! Tu je vse tako preprosto: trikrat tri je natanko devet. Rada te imam in vse slišim! Sleherni zvok, sleherni akord, sleherno menjavo v modulaciji. Pred menoj je kup papirja, velik kup papirja. Ne vem, kaj mi je. Samo to vem, da sem sam sebi odveč. Samo to vem, da ima Mary prav, če pravi, da ne vem, kaj je ljubezen.

Ljubezen:

To je svet, na vse strani odprt, na vse strani med nebom in zemljo.

(Konec prihodnjič)

GOSPODIČNA MARY

Filip Kalan

(Konec)

17

Leta so vmes in vendar se vsega spominjam tako natanko, kakor da je bilo včeraj: tega, kar se je godilo tisti večer, ko se je Mary vrnila s konservatorija.

Spominjam se, kako sežem po načrtih pred seboj, po teh načrtih, ki niso načrti, le naloga, šolska naloga za deset točk, in kako začnem trgati te načrte, list za listom po dolgem in počez, preudarno in z užitkom, in kako me Mary gleda in me sprašuje, kaj vendar počnem; spominjam se, kako odvrnem, da je prav vseeno, kaj počnem, zakaj vse to da je le papir, kakor je rekel že stari pri korekturah, papir za deset točk ali doktorat, kakor je izvolil povedati znameniti Lovšin, doktorat iz zgodovine umetnosti: pogreb in muzej in spomeniško varstvo. Spominjam se, kako zatrjujem, da je vse to tako, ker da sem se navadil te preklete dobre družbe, bridgea in steklenice z zvezdami in polmraka pri prižganih svečah; in tega se spominjam, kako sem hotel reči, da Petra ni več, Petra Kocmurja, pravega Petra, in da je vse to, kar počnem, samo še posnetek nekdanjega Petra, smešen posnetek kakor Rdeči salon, ta polirani posnetek za ljudi s superdividendami, vendar tega nisem rekel, le to sem povedal, da sva že od nekdanj kakor na dveh bregovih in da je tako vse zaman in da se pojdiva v oštarijo napit.

Petrček, reče Mary z blagim nasmeškom, v oštarijo ne pojdeva.

Vse je kakor po navadi: jamice v licih, blišč v očeh, v nogah nemir osemnajstih let. In vendar je tako, kakor da se je zbrala v teh dekliskih očeh vsa tista prastara ženska pamet, ki se pred izbruhi moške nespameti vselej zateče k preprostim stvarim v življenju.

Petrček, reče Mary z jamicami v licih, na Bled pojdeva!

Kopala se bova, reče Mary, kopala se bova in veslala bova po jezeru. Te njene oči: prave iskre v večernem mraku. Nikogar ni v vili, reče Mary, sama bova v Zaki, Špela nama bo kuhala, kakor da sva prišla na medene tedne. Rada ima goste, da pokaže, kaj zna. Ta njen nasmešek: Na svojem bova, Petrček, na najinem bregu! Njen glas prihaja kakor iz neznano velike daljave: Na svojem bova, Petrček, na najinem bregu! Vse bo zelo daleč: otok in romarski čolni, hoteli in letoviščarji. Preigrala ti bom vsega Chopina, kar ga znam na pamet.

Te njene oči: prave iskre v večernem mraku. Jutri nimam ničesar na konservatoriju, reče Mary. Kopala se bova in na soncu ležala, in ko bo vsega preveč, vode in sonca, odveslava na otok in si ogledava romarje, ženine in neveste, kako pozvanjajo v cerkvi, da se bo vse dobro izteklo. In nenadoma je vsa takšna, kakor da je samo še Kožuhova, samo še gospodična Mary, neugnana in podjetna. Tako, reče Mary, kakor da je že davno vse dogovorjeno. Poberi tiste smešne papirje in jih lepo zloži na mizo: uredil jih boš, ko se vrneva. Kje pa imaš vetrni jopič, vpraša Mary. In pulover? Tako! Pižamo dobiš v Zaki. Kaj pa še iščeš? Cigarete imam v vozu, reče Mary. In vozila bom jaz: naposled si le nekako čez les. Rad bi kaj rekel, pa ne utegnem. Razorožila me je. Te njene oči: prave iskre v večernem mraku. Kopala se bova, reče Mary, kopala se bova in veslala bova po jezeru.

Petrček, reče Mary.

In nato vivace, ne, molto vivace:

Pojdiva!

Vozila je skozi večerni mrak podjetna in neugnana, pripravljena na vse, s slehernim živcem samo še Kožuhova, samo še gospodična Mary, dekle iz dobre družbe: presto, prestissimo, ma con misura. Cesta je bila polna podeželskih vozil: kolesarji, izletniki na zapravljivčkih, kmečki vozovi s senom. Mary je zavirala, se izogibala, prehitevala brez slehernega sunka. Nad klancem pri Stražišču je prižgala luči in v Kranju sva se ustavila pred kavarno. Mary je popila turško kavo, jaz sem naročil konjak. Nato je šla Mary k telefonu; povedat, da greva na Bled. Konjak ni bil iz zaloge papana Kožuha: praskal je po grlu in v želodcu je obležal kakor kup pepela. Mary dolgo ni bilo s pošte. Tako sem naročil še en konjak: zoper grlo in pepel. Ko se je Mary vrnila, sem videl, da trikrat tri ni čisto natanko devet. Goste imamo na Mirju, reče Mary, jutri so na večerji pri nas. Rotarijci da so, pravi papa, velike zverine iz evropskega distrikta. In Mary da mora biti zraven, je rekel papa, vsaj pri večerji. Gledam jo kakor skozi meglo, s pepelom v želodcu. Škoda, reče Mary, da se morava vrniti že po kosilu. Distrikt, rečem zlobno, evropski distrikt. Ne bodi majhen in grd, odvrne Mary. Takrat sem naročil tretji konjak. Izpil sem ga zoper vse: zoper dobro družbo in zoper samega sebe. Ko sva sedla v voz, me Mary ni pogledala. Na Bledu sva bila že čez dobre pol ure, zakaj Mary je vozila ves čas samo še prestissimo, celo po serpentinah, prestissimo e furioso.

Tu sva, reče Mary, ko zavijeva ob jezeru proti Zaki. Nagla voznja jo je pomirila.

Ne bodi grd s Špelo, reče Mary z jamicami v licih.

Špela naju je zagledala že na ovinku, ko sva zavila proti hiši. Prižgala je luč nad vhodom in naju pričakala na pragu. Roke so ji počivale na zlikanem predpasniku. Bila je takšna, kakor da jo je gospe Kožuhovi priporočil doktor Lovšin: spodobna in zadržana, zravnana v hrbtu in povešena v ramah, na las podobna nunam pri predavanju znamenitega docenta. Dala mi je roko kakor sestra prednica in mi rekla, da me pozna: že zadnjič da sem bil v Zaki z gospodično Mary in z dvema gospodoma s konservatorija in vsem trem gospodom da je bila zelo všeč domača slivovka. Ko se je obrnila k Mary, se je razjasnil njen strogi nasmešek. Kakšna škoda, je rekla, da ni prav ničesar pri hiši, le petelinčka da ima v hladilniku in petelinček da je tako droban, da bova lačna. Drugače pa da bo okusen in mehak. Petelinček, je hotela reči. Ta čas da naj kaj prigrizneva: domače salame da nama bo narezala ali pa odprla škatlo s sardinami. Odlične da so te sardine: jugokonserva za izvoz. Gospod generalni da jih ne marajo, reče Špela, gospodje, ki v Zako prihajajo, pa da jih ne morejo prehvaliti. Nič ne skrbite, jo zavrne Mary, bova že kako! Na petelinčka da se vrneva, ko bo pečen; ta čas da se greva kopat. Kopat, vzklikne Špela, sredi noči! Še preden sva zaprla voz, je bila že v veži s frotirkami v rokah. Špelca, reče Mary z jamicami v licih, preveč si prizadevate! Tako smo šli: Špela v kuhinjo, vznemirjena od pohvale, midva v čolnarno, s frotirkami okrog vratu. Veslala sva po jezeru in kopala sva se v ločju pred čolnarno. Otok je ležal v mesečini kakor privid. Vsi njegovi obrisi so utripali v abstraktni srebrnini nočnih valov. V ločju je šumelo. Bila sva brez kopalk, gola in razigrana. Vse je bilo zelo daleč: spomeniško varstvo in znameniti Lovšin, superdividende in evropski distrikt.

Ta dekliški glas sredi noči:

Petrček, moj črni Petrček!

Ko sva se vrnila, je bila miza že pogrnjena. Nisva še sedla, ko je prišla Špela s slivovko. Požirek te domače, je rekla, zoper nahod in za dober tek! Meni je bila ta domača zelo všeč. Prvi kozarček sem izpil zoper nahod, drugega za dober tek, tretjega zoper kranjski konjak. Ko je Špela prinesla petelinčka, se mi je že zapletal jezik. Peter, reče Mary, to niso tri zvezde! Petelinček je bil okusen in Špela je čakala pohvale. Pohvalila jo je Mary: iz previdnosti, da se meni ne bi zareklo. Zakaj ta čas sem izpil še en kozarček: zoper evropski distrikt. Petelinčka sem se lotil brez pravega teka. Špela me je pogledala kakor sestra prednica in šla. Bilo je kakor zakleto. Luč je svetila na mizo prijazno in domače. Okno je bilo odprto. Zunaj so šumela drevesa v mesečini. Jaz pa sem videl vse kakor skozi meglo. Govoril sem brez razsodnosti: govorilo se mi je. Vse, kar se mi je govorilo, je bilo zme-

deno in sovražno. Kakor takrat. Kakor takrat, ko sem rekel, da je vse to med nama le spleen, hobby, flirt. Zatrjeval sem brez vsakršnega povoda, da sem samo še posnetek, smešen posnetek samega sebe, smešen kakor ves tisti Rdeči salon, ki ni ne Louis Seize in ne Empire, le politura, smešna politura za superdividende. Peter, reče Mary, saj nisva v oštariji! Ko je Špela postregla s kavo, se mi je zares zareklo. Gledam jo, kako naliva kavo v skodelici, zravnana v hrbtu in povešena v ramah, spodobna in zadržana. Nuna, rečem naglas, Lovšinova nuna! Šla je, kakor da ni slišala: izginila je skozi vrata kakor duh.

Mary me gleda dolgo in brez očitka:

Ne razumem te, Peter!

In nato:

Ni prav, da si tak!

In nato:

Grob si, majhen, grd!

S težkimi koraki sem odklamal iz hiše, čez vrt, v čolnarno: legel sem v čoln in zaspal.

18

Poldan že mineva, ko se vračava. Poglej to sonce, reče Mary z jamicami v licih. Ves čas se v vozu obrača k meni, z levico na naslonu, z desnico na steklenem ščitniku pred nama. Veter se poigrava z njenimi kodri. Poglej, ponavlja Mary in veselo mežika v pokrajino: sonce, planine v soncu, polja pod planinami kakor velike pisane preproge. Smeh ji igra v očeh, v teh očeh, ki jim je svet na vse strani odprt.

To sonce, odvrnem kakor sam zase, pust in odsoten, z obema rokama na krmilu, to sonce.

Vse mi nagaja med vožnjo: krmilo, menjalnik, pedali. In ta razglednica: sonce, planine v soncu, polja pod planinami. V ustih mi leži pust okus, kakor da žvečim žaganje. Prav je imela Mary, ko je rekla, da to niso tri zvezde. Sram me je, da sem se sinoči napil kakor mornar v beznici, brez pravega povoda, na pamet, do nezavesti. Sredi noči me je Mary našla v čolnarni in me ni mogla pregovoriti, da bi se vrnil v hišo. Ta glas, ta dekliški glas sredi noči: Peter! Zbudi se! Peter! Ne grem, rečem v polsnu, nikamor ne grem! V ločju šumi nočno jezero. In Mary: Peter! Polnoč je minila, že davno je minila polnoč! Peter! Ne grem, rečem, ne grem! V ločju šumi nočno jezero, voda klokota med piloti pod čolnarno. In Mary znova: Peter, zbudi se! Peter! Ne grem, rečem v polsnu, nikamor ne grem. Voda klokota med piloti. Saj je tako vse zaman. Tako mi je, kakor da me ni več. Kakor da me je neznana sila potopila v jezero, na dno med alge, med zelene alge. Vse

je samo še horizontala, sivo, pusto, zamegleno predmestje. Prav je imela Mary, da to niso tri zvezde. V ustih mi leži pust okus, kakor da žvečim žaganje. In pred nama ta razglednica: sonce, planine v soncu, polja pod planinami. Krmilo, menjalnik, pedali: vse mi nagaja med vožnjo.

Peter, vzklikne Mary za prvimi ovinki. Daj vozu, naj se uteče; to, kar počneš, mi ni prav nič všeč!

Ne vem, kaj mi je. Včasih sem vozil ta Mercedes, kakor se spodobi v dobri družbi: presto, prestissimo, ma con misura. Nikoli nisem mislil na krmilo, na menjalnik, na pedale v vozu. Ravnal sem z njim, kakor me je naučila Mary: samohotno, brez določne misli, samo z budnimi čuti. Ne vem, kaj mi je. Samo to vem, da se stroj upira prijemom, kakršni so moji: odsekani, nelagodni, krčeviti. Tako mi je kakor sinoči, ko sem se zbudil v vlažnem čolnu, trd, premražen, s puščobno glavo. Mesečina se kradе skozi špranje v čolnarni. Voda klokota med piloti. Z muko se zravnjam. Kosti me bole. Vse je tako neznano težko. Komaj da se slečem: udje me ne ubogajo. Tilnik je še ves otrpel: ves čas sem ležal z glavo na klopi. Malo da se ne zamajem, ko stopim iz čolna na odskočno desko ob vhodu v čolnarno. Vendar sem trezen, brezupno trezen. Vse vidim in vse slišim in vendar ničesar ne dojemam. Slišim, kako v ločju šumi nočno jezero. Vidim, kako leži otok v mesečini kakor privid: vsi njegovi obrisi utripajo v abstraktni srebrnini nočnih valov. In vendar je vse tako, kakor da ni resnično. Nikoli se me še ni lotil tak občutek popolne zapuščenosti: da sem sam, čisto sam, strašno sam. Mary je šla. Že davno je šla. Skušam si jo predstavljati takšno, kakršna je zašla v mojo zavest: dolce, piano, sostenuto. Ne, ne vidim je: ne vidim je več. Ničesar ni več. Sam sem, zelo zelo sam — sam na tujem bregu. Voda klokota med piloti. Z muko se zravnjam: vse je tako neznano težko. Padel sem v mlačno toplino nočnega jezera kakor mrtva stvar. Ne vem, kaj mi je. Včasih sem vozil ta Mercedes, kakor se spodobi, presto, prestissimo, ma con misura. Nikoli nisem mislil na krmilo, na menjalnik, na pedale. Zdaj vem samo še to, da se občutljivi stroj upira prijemom, kakršni so moji: odsekani, nelagodni, krčeviti.

Peter, reče Mary čisto resno. Daj vozu, naj se uteče! To, kar počneš, mi ni prav nič všeč: ta staccato, ta furiozni staccato.

Ta staccato, ponovim kakor v slaboumnem besu, z levico na krmilu, z desnico na menjalniku, z nogo na pedalu za plin. Nervozno pritisnem na pedal, da se vozilo z nemirnim skokom požene v novo brzino. Cesta se naglo dviga v zamotane serpentine. Hrib je na levi, na desni so prepadi. Hladno je med poraslimi strminami. Vse je osojno,

le kdaj pa kdaj zaplešejo sončne lise v gozdni mrak, da zmedejo razgled. Čedalje bolj me nadleguje občutek, da se vozilo upira mojim prijemom. Ves čas visiva cesti na zunanjem robu, da se kolesa malone drgnejo ob markacijske kamne. Za ovinkom se prikaže kamion, težak kamion, kamion s prikolico, s hlodi na prikolici. Počasi drsi proti nama z zamolklim bobnenjem v motorju, ogromen kakor pošast v primeri z najinim kabrioletom; tako ogromen, da se mu progasto brušene leče na reflektorju blešče kakor velike oči, kakor velike, srepe, mrtve oči tik nad horizontom najinih pogledov. V meni je še vse staccato: brez vsakršne lagodnosti pri krmilu, pri menjalniku, pri pedalih. Pošast: pošast z mrtvimi očmi. Tako mi je, kakor da se me loteva krč po vseh udih. Šele tedaj, ko so čisto čisto blizu, te velike, te srepe, te mrtve oči, in se že počasi odmikajo proti levi, čutim, kako popušča pritisk v krmilu in kako lega vozilo sólo v ovinek — Mary je prijela krmilo, samohotno, oberoč čez moje roke, lahno, brez vsakršne sile.

Peter, vzklikne Mary, ko sva že čez ovinek. Peter. Ustavi! Peter!

Ustavil sem v trenutku, kakor da se je vozilo ustavilo na Maryn ukaz: sólo, tik za ovinkom, na vrhu serpentine. Brez besed menjava sedeža, da Mary prevzame krmilo. Pokrajina se je spet odprla: sonce, planine v soncu, polja pod planinami kakor pisane preproge. Olajšan padem v naslon, kakor da je vse minilo. Bila je prevara: minilo je le na videz. Krč je popustil, vendar čutim, kako mi roke drhte. Rad bi zaprl oči: da bi minilo. Da bi vse minilo. Vendar ne mine. Ko zaprem oči, se vse spet vrne. Ta pošast. Ta pošast z zamolklim bobnenjem v motorju. Ta pošast: tako ogromna, da se ji progaste leče na reflektorjih blešče kakor velike, kakor srepe, kakor mrtve oči nad horizontom. Tako mineva poldan. Gledam. Gledam iz strahu pred temi očmi, pred temi srepimi očmi. Vse me boli: to sonce, te planine v soncu, ta pisana polja pod planinami. Sam sem: zelo zelo sam. Vse drsi mimo naju kakor po gladki vodi. Voz se je umiril, odkar ima Mary krmilo v rokah. Vse njene kretnje se ujemajo z ritmom v motorju. Krmilo, menjalnik, pedali: vse se prilega tem kretnjam, kakor da zveni klaviatura v virtuoznih pasažah. Stroj brni tiho, komaj slišno. Kolesa leže v ovinkih kakor v prožnih kolesnicah. Vse drsi mimo naju kakor po gladki vodi; drevesa, hiše, vozila.

Peter, reče Mary, kakor da se ni nič zgodilo.

Smeh ji igra v očeh, v teh očeh, ki jim je svet na vse strani odprt.

Ustavila je, da bi se razgledala po pokrajini:

Poglej to sonce, Peter, to sonce!

Rad bi zaprl oči: še zmerom mi roke drhte.

Oprosti, rečem tiho, oprosti mi za sinoči, za danes, za vse! Zelo sem sam, Mary, zelo sem sam na tem svojem bregu!

Mary se nasmehne: dolce e piano.

Saj nisi sam, reče, s teboj sem!

S teboj: na najinem bregu!

19

Ne spoznam se več, reče Mary.

Prišla je peš, zamišljena in vznemirjena, nekaj dni po večerji z rotarijci. Šla je čez sobo, obstala pred oknom, se naslonila na polico. Svetloba z vrta se ji je ujela v lase.

Ne spoznam se več, reče tiho, kakor sama zase. Včasih je bilo vse tako preprosto. Papa: Kje so moje cigare! Mamá: toalete, dekolte, sprejemi. Micka: Saj vidite, tile posli! In jaz: Ta naša Mary! Vmes čaj, doktor Lovšin, bridge, préférence. Družba: to je bil šum, ki mine. Kadar ni bilo nikogar doma, sem šla v salon, sedla za klavir. Spustila sem roke na tipke in zaprla oči. Nad klavirjem je tiktakala naša ura, čisto tenko, kakor otroška igrača. Vedela sem, da ima belo številčnico in sonce na nihalu. Vse je bilo v redu. Čas je tekel tiho, zanesljivo, s soncem na nihalu. Nisem si upala igrati. Bala sem se, da ne bi bilo tako, kakor slišim vse to, kar je v meni. Bila sem srečna, da mi leže roke na tipkah. In da bo nekoč zazvenelo. Vse je bilo tako preprosto.

Kaj pa ni več tako preprosto, vprašam, ali evropski distrikt?

Ne bodi majhen in grd, odvrne Mary. Tako me gledaš kakor takrat, ko si mi hotel reči, da sem snob in zijalo. Naposled nisi veliko boljši kakor tiste zverine iz distrikta. Ondan so stali pri klavirju: pred večerjo, ko jim je papa ponujal tri zvezde. Stali so tam in brali napis nad klaviaturo. Steinway and Sons, so rekli in se spogledali, New York and Hamburg. Nasmehnili so se in nazdravili papanu, s prizvokom kolegialnega priznanja. Na srečo so bili tako vzgojeni, da niso rekli, kaj si mislijo: da je ta naš klavir dobro blago. Zame ta naš klavir ni blago. Nikoli mi ni prišlo na misel, da bi vprašala papana, kaj je plačal. Ne smej se, Peter! Zame je ta naš klavir vse, kar zares imam. Če je kaj v meni, je skrito v teh tipkah. Ne smej se, Peter! Nič nisi boljši kakor te zverine iz distrikta. Gledaš našo uro in rečeš: Biedermeier. Zame ta naša ura ni Biedermeier. Zate je to stil: porcelan in pozlata. Zame: sonce na nihalu. Snob in zijalo, si mi hotel reči. Majhen si in grd, reče Mary.

Majhen in grd, priznam z nasmeškom.

Malo da je nisem objel in poljubil.

Ne spoznam se več, reče Mary. Mamá: tudi mamá se je spremenila. Pridem domov, zadnjič po Bledu. Tako mi je bilo lepo pri sreč: kljub vsemu. Voz sem že spravila v garažo. Še sem slišala tvoj glas: Oprosti, oprosti mi za sinoči, za danes, za vse! Pritekla sem v salon, kakor da sem prišla od mature. Dober dan, rečem, dober dan, mamá. Mamá sedi v salonu, pred oknom sloni v naslonjaču, pri telefonu. Micka stoji pred njo, z belim predpasnikom, z avbico na laseh, prizadevna, kakor da se je večerja že začela. Slušalko, reče mamá. Saj jo držim, odvrne Micka. Mamá je ne more držati: masko ima na obrazu in skoraj vznak leži in nohte si suši, lak na nohtih. Ta večerja. Še slišim tvoj glas: Zelo sem sam, Mary, zelo sem sam! Številko, reče mamá. Številko, ponovi Micka in poslušno vrtil številčnik na telefonu. Dober dan, rečem, dober dan, mamá! Haló, reče mamá s sladkim glasom, in nato mamá s spremenjenim glasom: tile posli! Kaj ne vidite, da je zasedeno! Mamá, rečem čisto tiho. Še slišim tvoj glas: Zelo sem sam, Mary, na tem svojem bregu! Pojdite, reče mamá Micki, pojdite že vendar! In Micka gre. Tedaj se mamá obrne, z masko na obrazu, s prsti v zraku, z glasom, ki ga še nisem slišala: Potepaš se, potepaš se s tujimi moškimi!

S tujimi moškimi, ponovim kakor sam zase.

Gledam jo, Mary, in vidim drugo: gospo Kožuhovo.

Ne bodi majhen in grd, reče Mary, ti tuji moški! Tak glas imaš kakor takrat, ko si rekel, da je vse to med nama le spleen, hobby, flirt. Ti in mamá! Mamá pred telefonom, z masko na obrazu, s prsti v zraku — ti tu pred to mizo, ki sam praviš o nji, da ni miza, le deska, velika deska na majavih kozah! Pridem in rečem: Dober dan, mamá, rada te imam! Vse vas imam rada, tebe in Micko in papana in ves ta naš smešni Rdeči salon! Potepaš se, me zavrne mamá, potepaš se s tujimi moškimi! Ti in mamá — kozmetika in papir! Sediš pred to svojo desko pust, odsoten, nepriseben, kakor da trikrat tri res ne bo nikoli devet. Ti tuji moški! Pridem in rečem: Včasih je bilo vse tako preprosto. Bila sem sredi vsega kakor pod belimi oblaki, vesela, razposajena, brez vsakršne zle misli. Ura: to je bilo sonce na nihalu. Zdaj je samo še Biedermcier. Včasih sem bila Mary, samo Mary: zdaj sem Rotary-klub, superdividende, desni breg. Pridem in rečem: Petrček, moj črni Petrček! Komaj da me pogledaš, že me zavrneš zviška, z levega brega: Spleen, hobby, flirt! Ti in mamá — mamá z masko, ti na majavih kozah! In papa: kakor da se nikoli ni nič zgodilo: Ta naša Mary! Kaj ste? Je mamá še mamá? Si ti še Peter! Ste samo še prikazni, tuje prikazni s sovražnih bregov? Kaj si, povej, ti tuji moški!

Gledam jo in ne vem, kaj naj rečem:

Ne vem, Mary, ne vem; nič več ne vem.

Ne spoznam se več, reče Mary. Nikoli se nisem prepirala. Saj več, kako je pri nas doma. Papa: Kje so moje cigare! Micka: Telefon, gospa! Mamá: Tile posli! In jaz: Ta naša Mary! Včasih loputam z vrati — to še ni prepir. Ne vem, kako se je to zgodilo: takrat po Bledu. Bili sva kakor obsedeni. Mamá: Mary! Jaz: Mamá? Mamá: Ta večerja! Jaz: Večerje še ni, mamá! Mamá: Potepaš se! Jaz: Ne potepam se, mamá! In mamá kakor na odru: Tako garamo in se staramo za svoje otroke! Gledam jo, kako sloni v naslonjaču: skoraj vznak leži, z masko na obrazu, s prsti v zraku. Lak na nohtih se je že davno posušil. Še nikoli je nisem gledala tako: tako trezno in odsotno, malone sovražno. Bila sem otrok in mamá je bila mamá, z masko ali brez nje. Tako pa jo gledam in ne morem več nazaj. Slišim se, kako govorim, kakor brez zveze, zoper sleherno razsodnost: Nič ne garate, mamá, in nič se ne starate in otrok ni, otrok je samo eden in ta otrok sem jaz, vi pa sedite tu v somraku in prav nič ne mislite na otroke, le na večerjo, na večerjo s temi zverinami iz evropskega distrikta! Mamá me gleda, ne da bi me prekinila, gleda me skozi masko in nato reče: Potepaš se, Mary, potepaš se s tujimi moškimi! Tako govoriš, kakor da ne veš, kaj se spodobi. Rekla bom papanu, naj proda avto. In v Švico te pošljemo, še to jesen, k sorodnikom v Zürich. Prepirali sva se, reče Mary.

Tako mi je kakor nji: ne spoznam se več. Gledam jo in nič ne rečem: tesno mi je pri srcu.

Ne bodi majhen in grd, reče Mary. Reci mi besedo, vsaj besedo mi reci! Nikar me ne glej tako s temi žgočimi očmi kakor takrat, ko si rekel, da si tako sam, tako zelo sam na tem svojem bregu! Povej mi rajši, kje sem jaz? Na katerem bregu? Na tvojem? Na najinem bregu? To vem, da sva si z mamá vsaksebi. In papa? Ta misli, da sem na njegovem bregu: neveden, kakršni so vsi očetje. Pride in reče: Ta naša Mary! Sta se sporekli? Kaj pa je bilo? Večerja? Ta bo vendar šele ob devetih! Kako pa na Bledu? Lepo da je bilo? In gospod Peter? Je bil prijazen s Špelo? Zvečer da sta se kopala? Ta mladost! Kje so le moje cigare? V Švico da bi šla Mary, k žlahti v Zürich? To velja premisliti! Nemara bi kaj malega naložili na Maryno ime. Valuta je dobra, kakor nalašč za te slabe čase. Lovšina bo treba vprašati, kakšen je konservatorij. Daj mi vžigalice, Mary, saj vidiš, da vžigalnik ne dela! Najbrže je dober, konservatorij, hočem reči. Ta naša Mary! Tako je bilo zadnjič po Bledu. Kakor da sem blago, dobro blago za izvoz. Ne glej me tako, Peter! Reci mi besedo, vsaj besedo mi reci! Ne bodi majhen in grd!

Mary, sem hotel reči, moja edina Mary!

Samo gledam jo in tesno mi je pri sreč. Vendar mi nič ne pride na misel.

Ne spoznam se več, reče Mary tiho, kakor sama zase. Ta naš papa! Gleda me in se smehlja in nato mi seže v lase, s prijazno kretnjo nevednega očeta. In da bi kaj rekla, rečem: Oh, papa, moja frizura! Pri priči stečem iz salona, gor po stopnicah, v svojo sobo. Zbrati se moram, si rečem in se vržem na posteljo. Ko ležem in zaprem oči, slišim, kako se mamá in papa še pogovarjata doli v salonu. Samo iztočnice slišim: Ta večerja in evropski distrikt in Zürich in ta naša Mary! Zbrati se moram, si rečem. Družba: to je šum, ki mine. Zbrati se moram in vse pozabiti. Mamá in papana. In tebe, Peter! Vse: desni in levi breg. Chopin, si rečem. Chopina si obnovim, Chopinov valček v Des-duru! Dolce, piano, sostenuto. Tako ležim in se skušam zbrati. Uvod, si rečem, ti štirje takti. In nato molto vivace: trikrat po šestnajst taktov. In trio: že meno vivo, dvakrat po šestnajst. In ta kratki prehod v reprizo. In repriza: forte in nato pianissimo, dvakrat po štiriindvajset. In Des: zmagoviti Des na zaključku. Vse to si mislim: vendar nič ne slišim. Le mamá slišim: Ta večerja in Zürich in ta naša Mary! Družba: sama družba. Družba: ta šum, ki ne mine. Tako ležim in ne slišim. Vse je prazno in gluho. Peter, vzklikne Mary z zadržanim jokom. Kje sem? Peter!

Tako je stala pred oknom in večerilo se je.

Zelo sem sama, reče Mary.

Njen glas je krhek, kakor da jo duši.

Zelo sem sama, reče Mary, zelo sama na tem svojem bregu.

20

Tako se je nekoč zvečerilo: pomladi ni bilo več in jeseni še ni bilo.

Bilo je poletje, sivo in deževno poletje. Ves teden je lilo, in kadar je nehavalo, je bilo nebo za hišami še zmerom umazano. Vse je bilo sivo v sivem. Sredi te sivine sem ležal na postelji pust in težak. Skozi oslepele šipe se je razblinjala horizontala železniške proge v tegobno enoličnost. Gledal sem čez to enoličnost v koničaste strehe delavske kolonije na drugi strani proge. V glavi se mi je motno prevračala misel, da že ves teden nič ne delam in da moram čez dober mesec že k diplomskim izpitom. Ves projekt za Stari trg sem že davno predelal znova, vendar je bilo vse še v skicah. Dela je bilo še za tri tedne: ostala je samo še risarska tlaka. Ves teden sem se zaman loteval zadnjih priprav. Malone sleherni dan sem ušel v mesto. Rdečega salona

sem se izogibal. Potikal sem se s tovariši po gostilnah, po kavarnah, po nočnih lokalih. Kdaj pa kdaj niti spal nisem doma: prenočeval sem pri prijateljih in poležaval pri dekletih. V Rožno dolino sem se vračal brez sleherne pametne misli: tonil sem v predmestno sivino, kakor da ni več izhoda iz vse te brezumnosti — iz te brezumnosti dveh bregov.

Vse se je godilo kakor v brezračnem prostoru:

Ko sem sredi sivega večera odvrnil pogled od deževne enoličnosti za oknom in se zagledal v strop, da bi nič več ne mislil in da bi zaspal, je prišla Mary, peš in v sivem trench-coatu, prišla in videla moj obraz. Ta obraz je bil prazen in pust. Šla je čez sobo, šla kakor v rahli omotici, se zadela ob stol in ob mizo, ob tisto mizo, ki ni bila miza, le deska, velika deska na majavih kozah. Postala je pred oknom in se zagledala v predmestni dež. Povedala je, kaj so doma sklenili, sklenili brez-pogojno in dokončno: da bo papa Kožuh prodal njen Mercedes in da je mamá vztrajala pri tem, da njo, to našo Mary, pošljejo v Švico, k sorodnikom v Zürich. Dolgo je stala pred oknom, sama zase, kakor v omotici.

In nato sredi tišine:

Sinoči sem bila pri tebi in te ni bilo, v mestu si bil, s celo tolpo si popival in nazadnje si šel z drugo žensko spat.

Molčal sem, ker je bilo res:

S celo tolpo sem popival in nazadnje sem šel z drugo žensko spat. Bila je okrogla v vseh svojih kretnjah, ta druga ženska, pripravna za posteljo, udobna za moški spomin: utonila je v pozabo, preden sem prišel domov. Zunaj je šel dež sivo in vztrajno. Peter, reče Mary. Peter, zakaj si me zmotil? Zakaj si me zmotil, takrat na jesen, v parku, na stopnicah pod gradom? Njen glas je krhek, kakor da jo duši. Da bi bila takšna kakor takrat, reče Mary kakor sama zase, pred oknom, s pogledom v deževni večer. Da bi bila takšna kakor takrat: vesela, razposajena, brez vsakršne zle misli! Stala bi tam, reče Mary, stala bi pod belimi oblaki: stala bi tam in se smejala, naglas in iz srca! Vse je bilo kakor v brezračnem prostoru in za hišami je bilo nebo umazano. Stala bi tam in se smejala naglas in iz srca! To si ponavljam, pust in težak, kakor da ne vem, kaj govorim. Kaplje potrkvavajo na okno. Ali je res ali ni res, vpraša Mary sredi tišine. Vse je sivo v sivem. Ali je res ali ni res, vpraša Mary še enkrat. Kaplje potrkvavajo na okno: vse je sivo v sivem. Kaj naj rečem? S celo tolpo sem popival in nazadnje sem šel z drugo žensko spat in za hišami je bilo nebo umazano.

Peter, vzklikne Mary.

Obstala je pred menoj s široko odprtimi očmi v sivem somraku.

Ozrl sem se vanje brez odgovora.

Peter, vzklikne Mary.

Kaplje potrkvajo na okno. Govoriti? Priznavati? Lagati? Čemu? Vse je samo še sivo v sivem. Ničesar ni več: spomin je ugasnil. Petrček! Moj črni Petrček! Kdaj je bilo to? Za hišami je samo še nebo, sivo in umazano. In Mary: tu, prav tu, v tem kotu med blazinami? Kdaj? Petrček! In nato, brez uvoda in brez prehoda, zardela in zasopla sredi poljuba, z jamicami v licih: Petrček! Ne smej se! Ne: smej se! Rada se imam! Kaplje potrkvajo na okno. Ta glas, ta čisti deklinški glas: Petrček! In nato, vsa spremenjena v navalu vznemirjenih čutov, z otožno igrivim izrazom deklinške predanosti na zardelih licih: Petrček! Rada se imam, ker me imaš rad! Kaplje potrkvajo na okno. Ta glas, ki se vrača in se ne vrne: Petrček! In nato komaj slišno in vendar čisto razločno, kakor da je beseda samo še utrip, utrip vznemirjenega in pomirjenega srca: Petrček! Moj si! Moj fant! Ničesar ni več. Samo nebo, nebo za hišami, sivo in umazano. Spomin je ugasnil. Govoriti? Priznavati? Lagati? Čemu? Vse je samo še sivo v sivem.

Peter, vzklikne Mary.

Ničesar ne vem, samo še to, da se mrači in da sem pust in težak in da je nebo za hišami umazano.

Peter, vzklikne Mary.

Vse je tako brezumno: ležim in strmim v strop in vem, da Mary joče. Vem, da joče brez glasu. Ničesar ni več, ne pomladi ne, ne jeseni ne poletja, vse je samo še brezumno. Samo nebo je še tu, za hišami leži, sivo in umazano. Peter, reče Mary. Peter, ali res ničesar ni več? Njen glas prihaja kakor iz velike daljave, zamolkel in tuj. Sinoči te ni bilo, reče Mary. Sinoči te ni bilo in ko sem se vrnila na Mirje, se nisem upala v hišo; z vrta sem slišala, da govore o naju. Vse je tako brezumno: ležim in strmim v strop in vem, da Mary joče. Na vrt da je šla, pripoveduje Mary, na vrt, pod višnjo, pod svojo višnjo. Sedla je in zaprla oči. Nekoč je vse zvenelo v nji. Peter, reče Mary, me poslušaj? Vse je tako brezumno: vem, da joče. Vem, da joče brez glasu. Nič več ne slišim, reče Mary. Sedim pod višnjo in slišim samo še tvoj glas. Ta pustí, ta odsotni, ta neprisebni glas: Spleen, hobby, flirt! Vem, da joče: da joče brez glasu. Z vrta da je šla v salon, v Rdeči salon. Že davno se je znočilo: vsi so šli spat. Prižgala je sveči nad klavirjem, debeli rdeči sveči s plahutajočim plamenom. Sedla je in se s prsti dotaknila tipk. Nekoč je vse zvenelo v nji: sleherni zvok, sleherni akord, sleherna menjava v modulaciji. Peter, reče Mary. Njen glas prihaja kakor iz velike daljave, zamolkel in tuj. Nič več ne slišim, reče Mary, vse so samo še note, smešne črne note z repki in pikami! Tako brezumno je vse: ležim in strmim v strop in vem, da Mary joče.

Peter, vzklikne Mary!

Noč naju je zajela, siva, deževna noč.

Peter, vzklikne Mary.

Vstal sem in rekel, da tako ne moreva več. Dvignil sem jo, stisnjeno v dve gube, in jo položil tja, kjer sem prej sam ležal. Govoril sem ji kakor otroku: Znočilo se je, Mary; prižgiva luč; in ko bo luč, bo bolje, in ko bo bolje, pojdeva spat in vse prespiva! To sem rekel. Mary pa je ležala na postelji, v kotu med blazinami, kamor sem jo položil. Strmela je vame s široko odprtimi očmi. Spotaknil sem se skozi somrak k stikalu pri vratih in prižgal luč. Ko je bila luč, je izginil somrak, bolje pa ni bilo. Skuhal sem kavo: za cel lonec je je bilo. Kuhal sem jo skrbno in počasi; pazil sem nanjo kakor kirurg, ki sterilizira instrumente. Z omare sem vzel kruh in ga razrezal na drobne koščke in vsak košček sem namazal z maslom. Pila sva kavo in jedla sva kruh z maslom in bilo je slabše kakor prej. Sedela sva na postelji drug ob drugem in se dotikala z rameni in Mary je spet jokala, tiho in brez glasu.

Nič več ne slišim, reče Mary, nič več ne slišim!

Bila je noč, ki se ni hotela končati.

Nič več ne slišim, reče Mary, nič več ne slišim!

In sredi noči je Mary planila pokonci in se zastrmela vame s široko odprtimi očmi in vrgla vse s sebe. Tako je obstala pred menoj, dvignila roke kakor v brezumnem zanosu in vzkliknila:

Tvoja sem, Peter! Ti si me naredil!

Tako je stala pred menoj, stara osemnajst let, in ni bila več otrok.

21

Sredi noči, sredi te brezumne noči sem stopil za Mary, ki je šla, šla, šla kakor brez cilja proti mestu. Bila je kakor prikazen, ta siva silhueta sivega trench-coata v sivi noči: daleč in blizu, blizu in daleč. Dohiteval sem jo, to prikazen, dohiteval čedalje bolj, in vendar je bilo tako, kakor da se odmika v nedogled, zakaj šla je pod kostanji ob progi, kakor da jo zanaša, senco med sencami, zdaj proti nasipu, zdaj proti blatni cesti. Komaj da sem jo ujel: bilo je sredi ceste, blizu prelaza nad Vrtačo, pred križiščem med progo in potjo v Tivoli. Mary, rečem, tako ne gre! Prijel sem jo pod pazduho. Še ozrla se ni. Obvisela mi je na roki kakor kamen.

Ne grem, reče Mary, ne grem domov.

Bila je kakor brez hrbtenice, vsa je težila k tlom. Pršilo je na drobno, da se ni vedelo, ali je dež ali megla. Šla sva ob progi v Tivoli,

mimo ribnika gor proti gradu. Psi so ždeli tam kakor zmerom, najini psi, štirje veliki psi ob baročnih stopnicah. Obstala sva. Lajali so v nebo, ti najini psi, obsojeni na večni lajež in na večni molk: lajali v sivo nebo nad zadeževanimi drevesi, brez jezika in brez glasu, mokri in rjavozeleni. Mary se je z naveličanim pogledom ozrla vanje: da ni bila tako trudna, bi bila zamahnila z roko. Sediva, rečem, sediva na klop pod stopnicami! Odkimala je. Mary, rečem, tako ne gre! Daj mi cigareto, odvrne Mary, ne da bi me pogledala. Tako greva skozi nočni park, sivi sencu v sivem mraku. Ulice po mestu so prazne, lokali že davno zaprti. V kavarni pred pošto se skozi zamegljena okna medlo odsvitajo stoli na mizah, stoli z nogami navzgor. V Šelenburgovi, pri Riu so vhodna vrata zamazana z apnenimi lisami, šipe prelepljene z napisi: Adaptacija. Adaptacija. Adaptacija. Daj mi cigareto, reče Mary še enkrat, ne da bi me pogledala. Šla je pol koraka pred menoj, kakor sama zase, ob zidovih. S streh kaplja vztrajno, v presledkih. Klopi ob Rimskem zidu so kakor trhle od vlage, vile na Mirju sive kakor v predmestju. Vse je sivo v sivem, samo v topolih šumi. Dolgo stojiva pod nizkim obokom na prehodu skozi zid, vsak na svoji strani oboka, brez besed, s cigareto v roki, s hrbtom na starem kamnu. Oba gledava v prazno: včasih je bil to najin obok. Še zmerom prši: dež ali megla. Mary, rečem, tako ne gre! Bila je kakor brez hrbtenice, vsa je težila k tlom.

Ne grem, reče Mary, ne grem domov.

Tako se vrneva v mesto, z Mirja čez Cojzov graben na Stari trg. Mary je šla ves čas pol koraka pred menoj, kakor sama zase, ob zidovih. Na trgu pod Gradom sem obstal kakor že tolikokrat: pred svojo palačo. Bila je kakor prikazen sredi sivih hiš v tej sivi noči: daleč in blizu, blizu in daleč. Vse, kar sem še vedel o nji, je bilo že onstran vsakdanje zavesti. Nekoč, davno tega, v minulem poletju, je bila obnova te sive hiše spodbuda za veselje in žalost, za smeh in solze. za zanos in za težko skrb. To noč sem čutil samo še to, da je ta spodbuda že prezorela v pravo zamisel: prezorela kdo ve kdaj, kakor brez moje volje, kakor izven moje zavesti. Le zapisana še ni bila: projekt, ki bo dognan slej ko prej, ne, prej ko slej, nemara še to, še to jesen. Mary, sem hotel reči. Ni je več: tako daleč je že. Opeteka se ob hišah kakor pijana. Dohitevam jo in vendar me ves čas preganja občutek, da se izmika v nedogled. Vidim jo, kako zavija izpod Tranče okrog vogala, proti mostu. Še zmerom prši. Na mostu sva dolgo stala vsaksebi. Voda pod nama je bila gosta, težka, kalna. To, kar sva na mostu pregovorila, je bil najin zadnji prepir. Bila je stara pesem o dveh bregovih. Samo tega se še spominjam, kako me Mary gleda: z odprtimi očmi naravnost

v obraz in vendar tako, kakor da gleda mimo mene, daleč mimo mene v neznano.

Peter, reče Mary, saj ne veš, kaj je ljubezen.

Umaknil sem svoj pogled: bilo je, kakor da bi moral riti po živi rani. Tako stojiva na mostu. Mary gleda čez vodo, daleč čez vodo; jaz se naslanjam na ograjo, prazen in pust. Za hišami je nebo umazano. Vse je kakor v brezračnem prostoru. Tišina je gluha, samo voda šumi pod nama, težka in kalna. Mary, hočem reči, tako ne gre! Tedaj mi seže v zavest votlo zamolkel kлокot. Tako je, kakor da se neznano težko breme naglo pogreza v globino. Obrnem se: Mary ni več. Pod mostom vleče voda nekaj s seboj: nekaj sivega v sivem. Gledam in nič ne razumem. Kakor v omotici slečem plašč in suknjič. Ograja je spolzka, na zunanji strani ni prave opore za noge. Mary, hočem reči, tako ne gre! Za hišami je nebo umazano. Brez vsakršne misli se poženem daleč naprej v temo. Voda je gosta kakor kaša: ko me skok zanese pod površino in me vzgon spet vrže kvišku, mi zazvoni v ušesih kakor med vročico. Gledam in nič ne razločim: vse je tako, kakor da ni resnično, blizu in daleč, daleč in blizu. Tik pred menoj kodri, dekliški kodri v sivi kaši narasle vode, raztreseni in izgubljeni. Mary, hočem reči, tako ne gre! Z dolgim zamahom se poženem naprej. Vse je tako neznano težko: hlače se mi lepijo ob noge. Čevlji so kakor iz svinca: napili so se te goste kaše, ki me vleče na dno. S slepim prijemom ujamem nekaj nedoločnega. Trench: Maryn trench-coat. Sunkovito se dotipljem kvišku: žepi so nabrekli, pas zavozlan. Vse je blatno in spolzko. Komaj da zajamem nekaj sape, ko se me Mary oklene: krčevito, krčevito, krčevito. Tako mi je kakor nekoč: kakor nekoč v minulem poletju, ko sva se vračala z Bleda. Kamion na serpentini: pošast z zamolklim bobnenjem v motorju. Pošast: tako ogromna, da se ji progaste leče na reflektorju blešče kakor velike, kakor srepe, kakor mrtve oči. Mary, hočem reči, tako ne gre! Z brezupnim naporom bijem po dekliški glavi pred seboj. Vse je samo še zaplet paničnih rok, avtomatizem slepih kretenj, lov za sapo. Ko se Mary ujame za mojo srajco, se ji umaknem z naglim sunkom. Tedaj odneha njen krčeviti prijem: ujela se je v prazno. Komaj da se še prevržem na hrbet: z zasoplimi pljuči vlečem svoj tovor k bregu.

Mary, hočem reči, tako ne gre!

Breg je nedostopen: betonski nasip je gladek in strm. Počasi drsiva ob nasipu po sivi kaši narasle vode. Saj je tako vse zaman. Voda mi je zalila želodec. Z desnico se na pol nezavesten ujamem za neko stvar: prinesli so lestev, kdo ve od kod so prinesli lestev. Ljudje so prišli od

nekod, veliko ljudi, veliko neznanih ljudi. Izza vogala se je pripeljal avto, počasi in komaj slišno. Ustavil se je. Ustavil tik ob robniku. Vsi me nekaj sprašujejo, vendar nič ne odgovorjam. Naslanjam se na blatnik pri avtomobilu. Nekdo me je ogrnil s sukno in nekdo mi je dal cigareto in nekdo mi je cigareto prižgal. Tako sedim na blatniku in si drgnem kolena. Vse je tako, kakor da ni resnično: daleč in blizu, blizu in daleč. Pod menoj se nabira velika luža.

22

Ti norec ti!

To bi bila rekla Mary, da ni bilo tako, kakor je bilo to noč, to sivo noč ob narasli vodi: da ni bila tako preplašena in trudna. Položili so jo na tlak pred tistim avtomobilom, ki se je ustavil tik ob robniku, ko se je pripeljal izza vogala, počasi in komaj slišno. Vse je bilo tako deževno in umazano kakor to noč: tlak, trench-coat na tlaku, dekle na trench-coatu. Začeli so jo obračati s hrbta na stran in s strani na obraz, Mary, gospodično Mary, moja Mary, na tlaku, na tem umazanem tlaku ob blatni cesti. Neznosno je bilo: Tako sivo, tako umazano, tako naturalistično kakor v časopisnih novicah o nočnih nezgodah, da sem se malone oddahnil, ko so se ljudje tako gosto zgrnili okoli naju, da je gruča zakrila prizor pred novimi radovedneži. Čemel sem na blatniku ob avtomobilu in bolščal v lužo pred seboj. Cigareta, ki so mi jo dali, se je vsa zmočila: v ustih se mi je nabiral pust okus kakor po prestani jedi, pust in grenak do požiralnika, grenak na bruhanje. Ko so se ljudje nekoliko razšli, sem videl, kako leži Mary spet na hrbtu in kako klečita ob nji dva moška, dva starejša moška, zaskrbljena in brez besed, in kako ji pregibata roke ob životu gor in dol, previdno in premišljeno, s počasnimi sunki.

Vode ni mogla veliko popiti; bila je zares samo preplašena in trudna. In vendar je bilo vse tako, kakor da se ne bo nikoli končalo, to prebujanje, to dolgo, to mučno, to dolgo in mučno prebujanje iz deževne noči, ko je bilo nebo za hišami umazano, umazano po dolgem in počez, čez hiše in čez ljudi do tlaka na cesti, do tega tlaka pred avtomobilom, ki se je pripeljal kdo ve od kod, počasi in komaj slišno. Še nekaj gibov in Mary je spregledala. Ta pogled. Ta pogled. Ta pogled: truden, odsoten, onstran zavesti. Bilo mi je, kakor da je že dolgo, dolgo, dolgo nisem videl, Mary, te moje Mary, te edine Mary, in želel sem si, želel v vsem brezupu te sive noči, da bi vsega tega nikoli ne bilo, tega jalovega prerekanja z brega na breg, in da bi bilo vse tako kakor nekoč, v somraku, na univerzi, v zatemnjenju preda-

valnici, pri Michelangelu, ob stvarjenju sveta, ko se je Mary zagledala vame z vsem obrazom in so bile kakor iskre v temi, te njene oči, žive in neugnane, polne dekliškega zasmeha.

Mary, sem hotel reči.

Leta so že vmes, dolga, nemirna leta. Zdaj smo že vsi tako zelo odrasli. Vse vemo: vse, več, kakor je treba. Leta in leta že sedam za kateder v zatemnjeni predavalnici in si z vajeno kretnjo privijam senčnik namizne luči, ko si uravnavam uro poleg zapiskov pred seboj. Pravijo, da dobro predavam: tako akademsko, kakor da živim od samih podatkov in da vendar govorim nekaj drugega, nekaj zelo sodobnega, nekaj med vrsticami. Včasih me zmoti tisti starček iz našega instituta, ki tako skrbno vlaga diapozitive v projektor, teden za tednom, trikrat na teden, da spremlja uradno modrost profesorja Petra Kocmurja, modrost te sive eminence na tehniški fakulteti, in kadar se zagledam v tega našega starčka, zelo težko predavam, zakaj misli mi uhajajo s predavanja v davno minule dni: v čas dekliških oči, ki jim je bil svet na vse strani odprt, na vse strani med nebom in zemljo.

In tako se mi včasih zdi, da je ta naš stari laborant natanko tak kakor tisti dobrodušni starček s strogim obrazom, ki je nekoč, davno tega, trikrat na teden tako potrpežljivo popravljaj stari skioptikon, da je lahko spremljal akademsko učenost doktorja Vitala Lovšina, počasi in premišljeno, lento e con misura, in tako pozabljam, kako leta teko in kako se vse vrača in se nič ne vrne in kako nekoč ne bom več razločeval minulih ur od sedanjih in ne bom vedel, da že davno živim tako kakor drugi okoli mene, počasi in premišljeno, lento e con misura, ordinarius z vsemi pravicami akademske suverenosti, vselej in der richtlichen Ordnung befindlich, tako, kakor še danes piše v leksikonu.

Leta so vmes, dolga, nemirna leta, in Lovšin še zmerom živi, še zmerom je znamenit, tako znamenit, da so ga malone že pozabili. Leto za letom mi piše za novo leto, Greetings for Christmas and the Happy New Year from your old Vital Lowshin, in angleško govori še zmerom tako, kakor se nam še sanja ne: blizu Londona živi, med vojno je šel tja in je tam ostal. V BBC je takrat govoril, teden za tednom, docent in gentleman zoper Göbbelsa in Rosenberga, lento e con misura, z blagorodno ironijo med vrsticami. Leta so vmes in vojna je minila, vse se vrača in nič se ne vrne, le Lovšin prihaja včasih k nam na počitnice in ne vidi, da živimo že davno v drugih časih, le strašno ponosen je name, ker vse tako natanko razumem, kar govori on, BBC in personam med vrsticami, in vselej se vrača čez Švico, nemara zavoljo gospe Ko-

žuhave, da ji pove, kako je pri nas in kako je z Mary, doma in na koncertih, ko ji vsi tako zelo ploskamo: prisrčno, hvaležno, vztrajno.

Mary, sem hotel reči.

Najrajši bi bil pokleknil k nji, k Mary, h gospodični Mary, k tej edini Mary, vendar sta tam klečala že dva druga moška, dva tuja moška, zaskrbljena in brez besed in luža je bila pod menoj, velika, smešna luža. Sram me je bilo. Zelo sem si želel, da bi vsega tega nikoli ne bilo, tega jalovega prerekanja, in da bi bile Maryne oči takšne, kakršne so bile nekoč: ko jim je bil svet na vse strani odprt, na vse strani med nebom in zemljo. Ta pogled. Ta pogled. Ta pogled: truden, odsoten, onstran zavesti. Tako mi je bilo, kakor da ni spregledala Mary: da sem spregledal jaz. Vse sem videl: več, kakor je bilo treba. Videl sem, da ima vsak le eno zgodbo, le to, le to svojo zgodbo. In da drugi o tej zgodbi nikoli nič ne vedo: nikoli nič takšnega, kar bi bilo res. Niti tega ne vedo, da se vse vrača in da se nič ne vrne. Jesen in Tivoli. In psi, ki v nebo lajajo, brez jezika in brez glasu. Ti norec ti! Štrajki in demonstracije. In vsa ta neskončnost nepriznanega pričakovanja. Petrček, moj črni Petrček! Mary, sem hotel reči, moja edina Mary! Pa sem rekel: Spleen, hobby, flirt! In zastori v pomladnem dihu in Mary pred njimi, s hrbtom proti vrtu, kakor sama zase, sama, sama. In ta dva bregova in vmes vsa ta umazana reka družabne konvencionalnosti. Samo kdaj pa kdaj še spomin: dolce, piano, sostenuto. Ne slišim, reče Mary, nič več ne slišim! Ne vidim, rečem jaz, nič več ne vidim! In ta kretnja, ta kretnja v brezumnem zanosu: Tvoja sem, Peter, ti si me naredil! In nato ta pogled: truden, odsoten, onstran zavesti.

Mary me gleda, gleda, gleda in me ne vidi. Ljudje so okrog naju. Ljudje: veliko ljudi, veliko radovednih ljudi, veliko smešnih in bedastih ljudi, veliko sovražnih ljudi z obeh bregov. Gledam jo in vem, da je ne bom nikoli pozabil. Mary, hočem reči, moja edina Mary! Pa nič ne rečem. Vem, da bi to ne bilo res. Vem, da vse to ni res; vsi ti ljudje okoli naju, vsi ti sovražni ljudje z obeh bregov. Vem, da je res samo še to, česar ni več. Vem, da je res to, kar ni več najino, čeprav je to vse, kar imava. Chopin, Frédéric Chopin: dolce, piano, sostenuto. Vse to je res, kar je samo še onkraj zavesti, onstran sive, vsakdanje, budne zavesti. Gledam jo, to edino Mary, ki je moja, čeprav ni več moja, gledam jo in zdi se mi, da se ji pogled jasni. Ta pogled: kakor da se bodo spet užgale iskre, iskre v temi. Mary, hočem reči, moja edina Mary! Ti norec ti, tako reče Mary. Ne: tega ni rekla. Le meni se tako zdi. Zelo si želim, da bi to rekla, sredi vseh teh ljudi, sredi vseh teh sovražnih ljudi z obeh bregov. Gleda me in me ne vidi. Gleda me,

kakor da me nikoli ni videla in da me vendar pozna. Gleda me in nenadoma spregovori, tiho, komaj zaznavno.

Slišim, reče Mary, vse slišim.

Vse, reče z nasmeškom, vse.

OSMRTNICA

OB SMRTI IVANA PREGLJA

Dne 31. januarja t.l. je umrl v Ljubljani eden izmed značilnih predstavnikov literarnega rodu, ki je vstopil v naše slovstveno življenje nekaj let pred prvo svetovno vojno, dr. Ivan Pregelj. Kot pisatelj je zaradi bolezni odmril že pred drugo svetovno vojno, kot človek pa je mogel še dolgo opazovati, kako se je sredi revolucionarnih premikov in preskokov ekonomske in družbene podlage pogrezal v brezno časa stari tradicionalni svet, miselno ustvarjen na antitezi duše in telesa, vere in znanosti, boga in človeka. S Pregljem je umrl najizrazitejši in najbolj samonikli prozaist dominsvetovske smeri, in četudi je bil včasih v svoji idejni hiši enfant terrible — spomnimo se samo novele »Thabit Kumi« v Sodobnosti leta 1933 — je vendar s pretežno vsebino svojega dela in z vsem formatom svoje originalne in močne osebnosti sodil v skupino najznačilnejših literarnih iskalcev nove, v marsičem antimahničevske estetike in morale v tako imenovani katoliški slovenski književnosti. Ta njegov katolicizem ni bil nič brezpogojnega in okorelo dogmatičnega; bil je — kakor pri Françoisu Mauriacu ali pri Papiniju — bolj izraz emocionalnega eksperimentiranja kot pa kvietistična predanost religioznemu redu.

Avgustinovskemu, neugnano išočemu nemiru Pregljevega srca je ustrezala mimo vsebine tudi forma njegovih spisov. Ni brez pomena, da je leta 1910 izdal svoje ne posebno zveneče in udarne stihe v knjigi z naslovom »Romantika«. Zmerom znova ga je nekaj vabilo iz življenjske stvarnosti v svet ne-realnih zanosov, starinskih oblik, zgodovinskih prividov. Iskal je stil, ki bi najbolj ustrezal tej njegovi formi mentis, njegovi v jedru bolj romantični kot realistični nagnjenosti, ki pa ni izključevala tudi čisto naturalističnih poudarkov. Z izrazitim intelektualnim naporom, ki je povrh razodeval obsežno razgledanost, se je počasi dokopal do nekakega novobaročnega sloga, zmesi romantičnih in ekspresionističnih stilnih elementov. Kar se tega tiče, je bil tudi v svojem kulturnem taboru edinstven in je samo obžalovati, da mu je bolezen tako zgodaj iztrgala pero iz rok, prezgodaj, da bi bil mogel — kakor je verjetno — dati v tem slogu in s temi pripovednimi prijemi svoja najzrelejša in najmarkantnejša dela, za katera so bili dotedanji vrhovi njegove proze — »Plebanus Joannes«, »Simon iz Praš«, »Na vakance«, »Idile in groteske« in še ta ali oni — samo dostojna priprava. Ne samo kot pripovednik in dramatski oblikovalec — v slednjem brez večjih odrskih učinkov — tudi kot esejist, kritik in pisec ironično duhovitih aforizmov, bi nemara šele našel pot k dokončnemu chef-d'oeuvreu, k najpopolnejši duhovni upodobitvi svojih izrazito osebnostnih nagnjenj in vzrokov.